

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XVII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

49.

2017.

Balatonfüred a szőlő és bor nemzetközi városa (plakett)

Dr. Lichtneckert András
(1951 - 2017)

A „Gyilk” szobor
Fotó: Tóth-Bencze Tamás

TARTALOM

DR. LICHTNECKERT ANDRÁS (1951 – 2017)	3
--	---

TANULMÁNYOK

Rácز János: SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI V.	7
--	---

KÖZLEMÉNYEK

Tóth-Bencze Tamás: JÁRVÁNYOK BALATONFÜREDEN A XIX. SZÁZADBAN	15
ÚJFENT KISS ERNŐRŐL.....	28
EGY FÜREDI SZOBOR NYOMÁBAN	30

PÓTLÁSOK

Tóth-Bencze Tamás: PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” C. KÖNYVHÖZ	32
KIEGÉSZÍTÉS A „BALATONFÜREDI ÉLETRAJZI LEXIKON”-HOZ	33

OLVASÓINK ÍRTÁK

Mód László: 100 ÉVE SZÜLETETT A FEKETEKERÁMIA MESTERE. PARDY ISTVÁN EMLÉKEZETE	34
Kertész Gáspárné dr. Fekete Katalin: 18 ÉV A SZÍVKÓRHÁZBAN	36
Gubicza Ferenc: A SZŐLŐ ÉS A BORVÁROSOK VILÁGKONGRESSZUSA, RÓMA 1987	38

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XVII. évfolyam 3. szám 49.

2017.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
Dr. RÁCZ JÁNOS

Szerkesztő bizottság:
BAÁN BEÁTA, NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA,
Dr. SZÜTS ISTVÁN GERGELY,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 400 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Kertész Gáspárné dr. Fekete Katalin ny. orvos,
Balatonfüred

Gubicza Ferenc a Balatonfüred Városért Közalapít-
vány kuratóriumának tagja,
Balatonfüred

Dr. Mód László egyetemi adjunktus, Szegedi Tudo-
mányegyetem
Szeged

Dr. RácZ János nyelvész,
Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás könyvtáros,
Balatonfüred

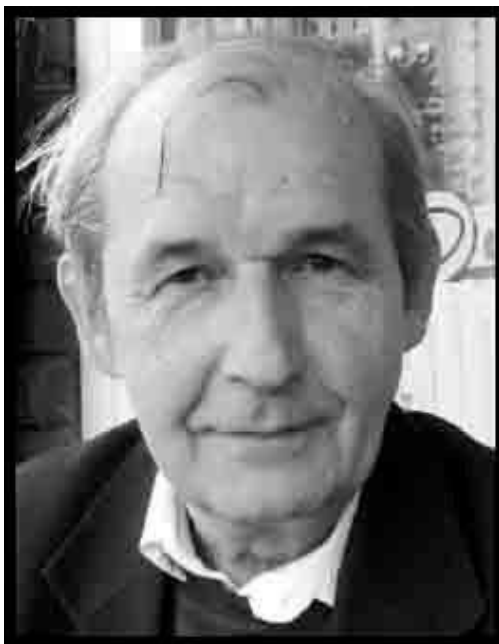
A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Lipták GáborVárosi Könyvtárban,
a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
és Kiállítóhelyen,
a Tourinform Irodában,
a Grafit Papír-Írószer-Nyomatvány Boltban
(Köztársaság utca 18.),
az Arácsi Népházban és
a Bodorka – Balatoni Vízivilág Látogatóközpontban.

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak,
és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

A folyóirat korábbi számai – az aktuális év számainak kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, az egyes számok tartal-
omjegyzéke alatt található link segítségével.

DR. LICHTNECKERT ANDRÁS (1951 – 2017)

Fájdalommal búcsúzunk állandó szerzőnktől, a kiváló kutatótól, dr. Lichtneckert Andrásról. 66 éves korában érte a halál, igen sok munkája maradt örökre befejezetlenül. Nagy úrt hagy maga után a helytörténeti, néprajzi, gazdaságtörténeti és forráskutatási feltáró munkában, az esedékes feladatok elvégzésében. Fáradhatatlan, igen nagy munkabírású történész volt, mindig imponálóan gazdag anyaggyűjtéssel, a föllelhető források alapos átbúvárolásával, a szakirodalmi adatok számbavételével, elemzésével és körültekintő értékelésével végezte hasznos munkáját. Utolsó heteit is a Balatonnál töltötte. Könyveiben, tanulmányaiiban számos tudományos eredményt tett közzé, nagyban hozzájárult Balatonfüred város múltjának megismeréséhez, a környék borvidéke történetének alapos feldolgozásához, jelentős érdemei vannak makacs történeti tévedések helyesbítésében, a további kutatásokhoz szükséges iránymutatásban. Önzetlenül tett a tudományért, gördülékeny stílusban, jó magyarsággal fogalmazott érdekfe-

szítő írásai mindig élvezetes olvasmányok voltak. Értékes munkássága, kiterjedt kutatási tevékenysége halálával váratlanul szakadt meg.

Kedves András, nyugodj békében, tudományos érdemeidért mindig is őszinte nagyrabecsüléssel fogunk gondolni rád!

A Füredi História Szerkesztő Bizottsága

* * *

BÚCSÚZUNK

Dr. Lichtneckert András
főlevéltárostól, történésztől, könyvkiadótól

Lichtneckert Andrással az érdeklődési körünk találkozása hozott össze bennünket több mint három évtizeddel ezelőtt, ekkor került fiatalon az egyetemi tanulmányai, és rövid első munkahelye után a Veszprém Megyei Levéltárhoz, ahol 1975-től 2011-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig dolgozott, s mint főlevéltáros ment nyugdíjba.

Én a Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet elnökeként érdeklődtem a Balatonfüred-Csopaki Borvidék múltja bemutatásának lehetőségéről. E borvidéken szövetkezetünk közel ötszáz hektár szőlőterülettel rendelkezett tizenegy község és Balatonfüred város területén.

Miután kiderült, hogy a borvidéknek nincs feldolgozott, múltat, hagyományokat bemutató megírt története, mely a községekre, Balatonfüred városra is vonatkozott. A Veszprém Megyei Levéltár vezetőjénél, Madarász Lajos igazgatónál kezdeményeztem – a már korábbi kapcsolatunk alapján – a borvidék történetének és a községek monográfiájának az elkészítését azzal a céllal is, hogy ajándékként minden karácsonyra egy-egy könyvet adunk a szövetkezet tagjainak, ami több mint 1000 személyt jelentett. Természetesen vállalva a könyvkiadás teljes költségét.

E cél elérése érdekében az egyik legfontosabb feladat volt a Balatonfüred-Csopaki Borvidék múltjának, szerepének feldolgozása, melyet a szakmai háttér biztosítása miatt a Veszprém Megyei Levéltár vállalt azzal a feltétellel, hogy az összes felmerült költséget a Szövetkezet biztosítja.

E megállapodás alapján a kézirat elkészítését 1986-ban Lichtneckert András vállalta, melyet közel négy év kemény munka alapján elkészített és kiadásra került „A Balatonfüred-Csopaki Borvidék története” címmel 583 oldalon, 4500 példányban angol, német nyelvű összefoglalóval, színes oldalakkal a Veszprém Megyei Levéltár kiadványainak 7. köteteként 1990-ben mutathattuk be.

A borvidék történetre országosan is felfigyeltek, nagyon kedvező visszhangot kapott.

Itt csak egy tudós, Dr. Kozma Pál akadémikus véleményét idézem, melyet a szerzőnek, Lichtneckert Andrásnak írt.

„Kedves Barátom!

A Balatonfüred-Csopaki borvidék története c. könyved tiszteletpéldányát megkaptam. Fogadd érte hálás köszönetemet.

Műved szép, izléses külsejével, a szöveg logikus, arányos szerkezetével, gazdag, tudományos színvonalú tartalmával, érdeklődést felkeltő és érdekfeszítő tárgyilagos, de a témakör és a táj szeretetével, a jövője iránti aggódással, de hittel és helyenként lírai melegséggel áthatott, izes szép magyar nyelven megírt szövegével a hazai hasonló gazdaságtörténeti – néprajzi tárgyú könyvek között kiemelkedő. Amikor kezembe vettem, átlapoztam, és olvasni kezdtem, alig tudtam abbahagyni, annyira lenyűgözött. Mondhatom, már elolvastam, de mindig közel van a kezemhez, hogy újra és újra beleolvashassak. Ahogy Petőfi írta a >>Toldi<<” irójának: >>Nagy az én lelkemnek ő gyönyörűsége<<.

A történettudomány s különösen a szőlőtermesztés története engem is nagyon érdekel. Én a mintegy 47 éves szakmai pályafutásomat a szőlő biológiája mélyebb megismerésének szenteltem. A hazai és a világirodalom hozzáférhető többnyire nagyobb szőlészettörténeti műveit azonban áttanulmányoztam. A te műved, bár csak egy borvidék mintegy 2 ezer éves történetét tárja fel, a legértékesebbek közül való. Ennek elsődleges oka az, hogy nagyszámú eredeti forrásmű, levéltári anyag módszeres felkutatása és feldolgozása alapján épül fel, ezért hiteles. Sok újat tanultam belőle én is. Ugyanezt érezhette és gondolhatta az Előszót író Keresztury Dezső is, e tájnak a Vergiliusa, aki hexameteres két versében írta le a hagyományos szőlőtermesztés és a szőlőszüret lírai elemekkel átszótt tankölteményét.

Köszönet és tisztelet az írónak és a nemes >>Mecénás<<-nak is, aki nagy anyagi áldozatot vállalt e könyvnek a kiadásáért. Megítélésem szerint a Szerző méltó volt a Mecénás bizalmára. Kettejüknek köszönhetjük szakirodalmunknak ez új gyöngyszemét. Gratulálok Neked ezért az alkotásért. S kívánom, hogy folytasd ezt a munkát, a többi Balaton körüli borvidék történetének a kutatásával és megírásával. Bizonyos, hogy azok megjelentetésének is lesz áldozatkész pártfogója és olvasója.

*Budapest, 1991. március 11-én
Dr. Kozma Pál az MTA rendes tagja
ny. egyetemi tanár”*

A szövetkezet megrendelésére helytörténeti monográfiák készítésével folytatta munkáját, melyek a borvidék területét érintették. E téren is kitűnőt alkotott, ahol, mint a szerkesztő bizottság elnöke tevékenykedett a szerzői munkája mellett. Alsóörs (1990), Csopak (1997), Balatonfüred (1999), mind kiemelkednek a helytörténeti monográfiák között.

A Balatonfüred Városért Közalapítvány könyvsorozatában, 2014-ben megjelent Zatkalik András: Balatonfüred város kitüntetettjei című könyvével összegezte kitűnően András emberi, történészi tevékenységét:

„Dr. Lichtneckert András történetírását a Balatonfüred-Csopaki borvidék, a füredi savanyúvízi gyógyfürdő, tíz Balaton-felvidéki település és Veszprém város történetéről szóló kötetek foglalják keretbe, amelyen belül a társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténetet egyaránt műveli. Harmincegy kötete közül hét-hét a Veszprém Megyei Levéltár és a Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadásában jelent meg. Kiadója a Balaton-felvidék művelődéstörténeti értékeit gyűjtő LA Könyvtár eddigi tizenhárom, és Veszprém város történeti monográfiásorozata négy kötetének. Kutatásaiban kiemelkedő részt kapott Balatonfüred öt településrésze (Arács, Füred, Magyare, Papsoka, Siske) bor- és fürdőkultúrája, az angolkert, a színházak és a balatoni gőzhajózás története.

Új források alapján világította meg a füredi gyógyfürdő és a balatoni fürdőkultúra történetét, Kisfaludy Sándor, Hertelendy Károly, Széchenyi István Füred történetében játszott szerepét. Az arácsi szőlőhegy történetéről írt PhD-értekezését Orosz István akadémikus a francia mikro-történetírás legmélyebbre ható hazai példajaként értékelte. Borvidéktörténetét dr. Csoma Zsigmond egyetemi kötelező olvasmánynak minősítette. Kiemelkedő jelentőségű a Balatonfüred, Balatonalmádi, Berhida, Alsóörs, Csopak és Veszprém történetéről szóló monográfiásorozata, tanulmányai és forráskiadványai a balatonfüredi gyógyfürdőről, a borkultúráról, a hegyközségekről, a szőlész értelmiségről, a nőnemesekről és a Veszprém megyei németekről.

Emléktábla állítását kezdeményezte Flasker András, Oláh János és az alsóörsi török bírók tiszteletére. A Selters-Balatonfüred című kötetét a német sajtó is méltatta. Rendszeresen publikál a Balatonfüredi Naplóban és a Füredi Históriaiban. Az MTA köztestületi tagja.

Noha Balatonfüredhez személyesen nem kötődik, szívesen fogadta el a meghívásokat, egyedi előadasmódjával lenyűgözi hallgatóságát. Nyugdíjasként is aktívan dolgozik, a közelmúltban fejezte be A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapítástól az államosításig 1702–1949 című művét 2013-ban készítette el. Befejezés előtt van a Pap Gábor arácsi lelkész, református püspök munkásságát bemutató kötete.

Kitüntetései: Balatonvin Borlovagrend Nagykövete (2007)

Balatonfüred Városért Közalapítvány Kulturális Nagykövete (2008)

Balatonfüred Város Díszoklevele (2011)”

A Balatonfüred Városért Közalapítvány és a Balatonfüred Helytörténeti Egyesület a város közössége nevében is elbúcsúzott tőle, a sírhelyén, családjá közelében, Budaörsön.

Balatonfüred, 2017. október 31.

Gubicza Ferenc
Balatonfüred Városért Közalapítvány
kuratóriumának a tagja

RÁCZ JÁNOS

SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI V. KÖZVETLEN SZOMSZÉDOK

TIHANY

A félsziget alapzata a Pannon-tengerből származó sárgás homok- és agyagrétegekből áll, ezek a meredek partokon jól látszanak (*Fehér-part, Szarkádi erdő*). Erre a tengeri eredetű üledékre rakódott rá a tűzhányók kiszórt törmelékanyaga, amely barna és szürke bazalttufává cementálódott (*Apáti-hegy*). Tihany valamikor sziget volt, ma már félsziget. 1946-ig Zala megyéhez tartozott. Az idősebbektől még hallani a falu nevének *Tihony* ejtésű alakját.

A település és félsziget neve már 1055-től adathozható: „in loco qui vulgo dicitur *tichon* super balatin”, azaz a nép nyelvén *tichon*nak nevezett, a Balaton fölé magasodó helyen (TA.), majd 1211: „*Thichon* super Bolotin” „in loco, qui vulgo dicitur *Tychon*” (TÖ.). 1587: *Tihan* epületire deputalt faluknak Neuek (PK. III: 400), 1703-ban: *tihanyi* sziget (PRT. 296), 1706-ban *tihanyiak* (uo. 302). Tihany neve a régi térképeken 1528: *Thyan* (Lázár), 1552: *Tyhan* (Lazius), 1567: ua. (Zündt), 1585: *Tyhan* (Mercator), 1592: *Thian* (Zsámboky), 1854: *Tihany* (GAU.), 1858: ua. (DA.), stb.

Névtipológiai érvek alapján ez a helynév valószínűleg magyar eredetű, és a szótörténet tanúsága szerint igen régi. Több kutató véleménye az, hogy a magyar névadású *Tihany* földrajzi név egy köznévi eredetű szláv személynévből származik, a szláv *tichъ* és *-on* szerkezetű névből. A magyarban vált metonimikus névátvitel eredményeként helynévvé. Tény, hogy a *Tihany* helynév személynévi alapszava magyarországi oklevelekből is adathozható, a Tihannal szomszédos Aszófő faluban már 1211-ben említenek egy *Tichon* nevű földművest: „filii *Tichon*” (PRT. 10: 505). Mások véleménye (pl. Fehértói, Névt.Ért. 28: 161; Kristó, Száz. 134: 23) szerint szlávok által adott, szláv közsözből alakult. Ennek a magyarázatnak a nehézsége az, hogy az *-(o)n ~ -(o)nъ* azonban nem szláv helynévképző, a szláv nyelvekben nem használatos helynevek alkotására. A *tichъ* 'csendes' melléknévként – noha számos helynév alapszavaként szerepel a szláv nyelvekben – ezzel a végződéssel ellátott alakja sincs meg egyetlen szláv nyelvben sem. Újabban egy harmadik származtatás, egy görög etimonra való visszavezetés is olvasható, Szentgyörgyi Rudolf szerint „a *Tichon* névnek etimológiailag nincs köze a szláv *tichъ* tőhöz, végső etimonja is, és ere-

deti személynévi változata is a görög nyelvben leli magyarázatát” (MNY. 106: 389). Megítélése szerint a név eredetileg a bazilita monostor védőszentjére, Ciprusi Szent *Tükhónra* utalt, és a *Tichon* név denotatív jelentése metonimikusan terjedt át a félszigetre az I. András királlyal Magyarországra érkezett görög-keleti szerzetesek révén.

Tihany nagy és változatos területének egyes részeit igen sok mikrotoponimával különböztetik meg. Közismert helye Tihannak a *Gödrös* (1902: *Gödrösföld* [J.], 1973: *Gödrös* [Hnt.]), nevének alapja az, hogy követ fejtettek ezen a részen, ezért gödrös a terület. 1910 körül kezdték beépíteni, ma üdülőtelep, a *Gödrösi strandot* az 1960-as évek elején építették ki. Országosan ismert a *Visszhangdomb* (1858: *Eccho domb* [MT.], 1902: *Ekko* [J.]) a Pisky sétány végén. A templom fala az erről a dombról kiáltott szavakat visszaverte, a beépítések óta a visszhang ereje csökkent. Tihany nevezetessége volt, Csokonai Vitéz Mihály is megénekelte „A tihanyi Echóhoz” című versében. Ugyancsak ismert rész *Sajkod* (1853: *Sajkauti* [CT.], 1858: *Sajka* [MT.], 1902: *Sajkod* [J.], 1922: K2 és 1973: ua. [Hnt.]), kis település a tihanyi félsziget északnyugati részén, a *Csúcs-hegy* tövében. Újabban üdülőtelep. Az *Apáti-pusztá* (1858: *Apáthi pusztá* [MT.], 1902: *Apáti, Apáti pusztá* [J.]) sík rét, az aszófői határ mellett fekszik, nevét az ott lévő hajdani *Apáti* faluról kapta. Az *Apáti-hegyalja* (1858: *Apáthi hegy allya* [MT.], 1902: J., 1922: *Apátihegy alja* [K2]) szintén sík rét, szántó, az *Apáti-tető* (1902: J.) erdős hegy, az *Apáti-szőlők* sík területen fekvő szőlőültetvények, és erre fekszenek az *Apáti-rétek* (1853: CT.) is. A *Citromos* erdős hegyoldalba az 1950-es években citromfákat telepítettek. A *Bázsa* mélyen fekvő rét Aszófő felé, a Bázsa helynév valószínűleg személynévből keletkezett. A *Levendulás* vagy *Mandulás* dombos, gyümölcsös hátrész, dr. Bittera Miklós növénytermesztő, egyetemi tanár, telepített itt mandulát és levendulát az 1930-as években. A levendulából olajat pároltak. A *Diós* (1853: *Dios* [CT.], 1858: K1, 1902: *Diósi* [J.], 1922: *Diósd* [K2], 1973: *Diós* [Hnt.]) üdülőtelep, de a beépítés előtt sok diófa volt a dűlőben. A *Diósi-dűlő* (1858: *Diósi dűllő* [MT.], 1902: J., 1922: K2) dombos legelő, szántó volt. Egy része belterület. A *Delta*, más néven *Diósi-kertek* (1858:

Diósi kertek [MT.], 1902: ua. [J.]) vagy *Diósi-legelő* (1858: K1) ma műveletlen. A *Diósi-tető* dombos rét.

A Tihanyi-félsziget érdekessége az *Óvár-hegy* földsáncrendszere, az *Óvár*, *Bőső-Óvár*, *Óvárszöllők* (1853: *Óvár Szöllők* [CT.], 1858: *Óvári Szöllőki* [MT.], 1897: *Óvári szöllők* [PallasLex.], 1922: *Óvári szőlő* [K2], 1973: *Óvár* [Hnt.]) határ-rész lakotthely, dombos szőlő és erdő. Az *Óvár* vaskori földvár volt, a tatárjárás idején megerősítették. A *Középső-Óvár* dombos szőlő, az egykori pincéket nyaralók váltják fel. A *Felső-Óvár* (1902: *Felső Óvár* [J.]) hegy szőlős, az *Ásó-Óvár* (1902: uo.) erdős hegyoldal, az *Óvár-kapu* a hegy bejárata, az *Óváralja* dombos erdő, műveletlen határrész. Az *Óvár* déli lejtőjén a földvár fejedelmeinek hamvasztásos sírjai fölé mészkőből és földből több méter magas halmot emeltek. A *halomsírok* egy részét az 1970-es évek elején feltárták.

Közkedvelt kirándulóhely Tihanyban a *Remetebarlang*, a *Barátlakások* (1902: *Remetelakás* [J.]) az óvári sánc északkeleti oldalán. A remetelakásokat az *Óvár* 20-30 méteres meredek bazalttufafalába, az *Orosz-kőbe* faragták, a remete-telep társnevei: *Barlangkolostor*, *Barátbarlang*, *Barátcellák*, *Barátlak*, *Innela*, *Remetebarlang*, *Tihanyi-remetebarlangok*, *Tihanyi-remetelakások*, *Tihanyi-remetelakok*, *Uruzkó-Üreskő*, *Üreskőbarlang*. A X – XI. századtól vallási remetetelepet alkottak egészen a XIV. század közepéig, valószínűleg ortodox görög felekezetű, I. András által Tihanyba telepített bazilita szerzetesek vájták ki. A *Leánylakás* (1902: *Lánylakás* [J.]) társnév alapja az, hogy a néphagyomány szerint a tatárjárás, törökidő idején ide rejtették a falu leányait. Szájhagyomány szerint a remetebarlangoktól alagút vezet az apátságig. A *Barátlakás-alja*, a népnyelvben *Járlaskás ajja* sík erdő, a barátlakások alatti terület. Az 1926-ban Habsburg *József főherceg nyári rezidenciájaként* épült kastély mintegy 2 hektáros parkban áll a víz közelében.

A *református templom* 1793-ban épült, egyszerű téglalap alaprajzú építmény, ettől nyugatra emelkedik a négy fehér pilléren álló zsindelellyel fedett, ma is használt *harangláb*. A *Tihanyi Apátság temploma* a magyar történelem egyik fontos emléke, I. András király itt építtette meg családjá temetkező helyét, és a monostort. Az apátság 1055-ből való latin nyelvű alapítólevele egyike a legrégebb magyar nyelvemlékeknek, pergamen lapjai 58 magyar szót tartalmaznak, valamint megőrződött egy terjedelmesebb szószerkezet is, a „Feheruuaru rea

meneh hodu utu rea” (vagyis Fehérvárra menő hadi útra). Az altemplom a magyarországi román kori építészet szép alkotása, a templom két tornya 1752 óta a félsziget jelképe. Vonzó környéke Tihanynak a *Templomkert*, más néven *Dal-telek* (1902: *Oldal-telek* [J.]), illetve *Juci-kertek* (1902: *Juczikert* [uo.]), hivatalos neve *Csokonai liget*. Parkot alakítottak ki itt, támfalas függőkert, kőfallal van megerősítve a meredek oldala. A *Lakatos*, *Lakatosdomb* (1902: uo.) is ezen a részen lévő domb, park, a fiatalok találkahelye volt. A Csokonai liget régi neve a *Kárvalja hegye* (1902: *Kárvalja*, *Kálvária hegye* [uo.]), Jankó Jánosnál „...a rajta levő Szent János oszlopával és a keresztekkel”. A tihanyi Kálvária a Visszhang-domb melletti Kálvária-hegyen épült 1926-tól kezdve néhány év alatt, közadakozásból. A délre lejtő domboldal tetején épült fel *Krisztus kőkeresztje*, a háttérben pedig gejzirites mészkőtömbökből épített *hármás halom*, és IV. Károly magyar király bronztablája. Az *Atilla-domb* (1902: *Attila-tér* [uo.]) erdős domb, ezen állt a Kálvária.

A *Függőkert* (1902: *Iskolalejtő* [uo.]) az iskolától délre a Csokonai liget felfalazott magas oldala. A *Vásárház* (1902: *Vásár-tér* [uo.]) ma már park a templom előtti téren, ahol régen vásárokat tartottak. Az épületben később orvosi rendelő lett, 1945 után lebontották. A *Kereszt*, *Nagy kereszt* a templomlépcső bal oldalán van. Az apátságtól az úgynevezett *Hegy-szél* vezet a Visszhang-domb felé, mai nevén *Pisky sétány*, a gyalogutat Pisky István XVI. századi tihanyi várkapitányról nevezték el. Az ő számadáskönyve szintén becses nyelvemlékünk, a Pisky-kódex. A *Pölöske* (1902: *Anyaváros: Pölöske* [J.]) Jankó Jánosnál „a hagyomány szerint a legrégebb megszállás”, ezért kapta *Anyaváros* nevét. Itt „nevelődtek ki” a „kecskekörmös gyerekek”, csak a pölöskei gyerekek árulhattak kecskekörmöt, másokat elűztek. A *Múzeum* más néven *Parasztház*, az 1920-as években létesült benne múzeum, Tihany népművészetét mutatják be benne. A *Rege*, *Rege udvar* az apátság egykori disznó- és baromfiistállóinak helye. Később modern cukrászda létesült itt, a *Rege* eszpresszó. Más néven *Négyesudvar* volt, ennek az a magyarázata, hogy az épületnek a négyes számhoz hasonló az alakja.

Tihany vízrajzi nevei. A *Ciprián-forrás* a nevét onnan kapta, hogy Ciprián nevű apát állíttatta helyre a XIX. században. A forrás társneve az *Oroszkút*, ezt a közeli barátlakásokat készítő orosz szerzetesekről kapta. Errefelé szedték a gyerekek a tihanyi kecskekörmöt. A *Város-kút*, *Város-kút* és a

Külső-kút gémeskút volt. A *Vízmosás* (1858: *Vízmosás* [MT. és K1], 1902: J., 1922: *Vízmosás* K2)) mélyen fekvő rét, a Sáncról lezúduló víz elmosta ezt a lapos területet. Két tava van Tihanynak, a „szigeti két tók” (Pannonhalmi rendi lt. act. Abbat. Tihan. Fasc. 3, nr. 7). A szárazföld felől bevezető út mellett jobbra fekszik a nádas övezte *Külső-tó*, más néven *Büdös-tó* (1853: *Büdőstoi* [CT.], 1902: *Büdőstó* [J.]), nagyrészt nádas. Dombokkal övezett, mély fekvésű terület volt, az összegyűlt víz nem folyt le róla. Az apátság lecsapolta, hogy több legyen a legelője. A lefolyástalan tó vize megposhadt a nyári melegben, ezért kapta *Büdös-tó* elnevezését. A *Büdös-tói-kút* gémeskút. A *Séd* vagy *Árok* vízfolyás, a *Külső-tó* vizét vezette le korábban. A tónál terül el a *Külső-tói rét* (1853: CT.). A falu délnyugati részén fekvő *Belső-tó* leghamarabb fagy be télen, kiváló korcsolyapálya. A *Belső-tó* (1853: *Belső tói* [uo.], 1858: *Belső tó* [MT.], 1902: J., 1922: K2) a félsziget belsejében fekszik, két forrás táplálja. Társneve a *Kis-Balaton* (1853: *Kis Balaton* [CT.], 1858: ua. [MT.]). Az *Úsztató* az apátság marhahatatója, úsztatója volt, ma itt van a sajkodi strand. Az *Itató* nevű helyre hajtották a Szarkádi-legelő marhacsordáját itatáskor. A *Marhahatató* ma strand, régebben itató és marhaúsztató hely volt, az *Itató közön* (ma *Itató utca*) 5–6 m széles lejáró volt, ezen hajtották le az állatokat az itatóra.

Az *Ürge-domb* (1853: *Ürgedomb* [CT.], 1858: *Ürge domb* [MT.], 1902: J. és 1922: *Ürgedomb* [K2]) nevének alapja az, hogy az itt lévő kövektől gödrök között nagyon sok ürge volt. Ma egy része belterület. Magas part a *Fecskelik*, *Fécskelikak* (1902: *Fecskelik* [J.]), nevét onnan kapta, hogy benne partifecskék fészkeltek. Tihanyban is volt agyag fejtésére alkalmas hely, a neve *Agyaggödör*. A *Kis-erdő-telep* (1853: *Kiserdő* [CT.], 1858: *Kis Erdő* [MT.], 1902: J., 1922: ua. [K2], 1973: *Kiserdő* [Hnt.]) az 1970-es évektől beépülő falurész, a *Kis-erdő-dűlőről* kapta a nevét. A *Kis-erdő-alja* mélyen fekvő, műveletlen terület, a *Kis-erdő-tető* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) műveletlen domb, egy része belterület, egyre inkább beépül. Középkori templomrom a *Pusztatemplom* (1902: ua. [J.]), társneve a *Romkáporna*, valamint az *Apáti templomrom*, a volt Apáti falu temploma, neve erre utal. A *Pásztor-domb* arról kapta a nevét, hogy itt épült a közbirtokossági pásztor szolgálati lakása, a *Pásztorház*. Innen kezdték a jószágok kihajtását. (Később, újjáépítve, vendéglátó egység működött benne.) A domb neve Jankó János néprajzi munkájában *Háromház* (1902: J.), a

névadási szemlélet háttere az, hogy egykor ennyi ház állt itt.

Lent a parton volt a *Szélmalom*, korábban szélmalom szolgáltatva az energiát a víz apátsághoz való felnyomásához. Itt épült fel a mai *Baltoni Limnológiai Kutatóintézet*, a Balaton-kutatás és kísérletes biológiai kutatás céljára hozták létre. Az ennek helyet adó – Kotsis István tervei alapján – 5 pavilonból álló épületegyüttes 1926–27-ben készült. A *Róka-kert* társneve a *Konyhakertek*, mert az apátsági cselédek konyhakertjei voltak itt. És mivel bejártak a kertbe a rókák, Róka-kertnek is hívták. 1945-től beépítették. A *Nádas-kertek* (1902: J.) terület neve pedig onnan ered, hogy az egyéni gazdák ezen az apátsági birtokon tárolták az 1/3-os részben levágott nádjukat. Az apátság magtára a *Magtár-dombon* (1902: uo.) épült, a *Diák-domb* (1902: uo.) domboldal füves terület volt, a gyerekek ide jártak játszani. Az *Ászög*, vagyis *Alszeg* (1902: uo.) területtel kapcsolatban Jankó János megjegyezte, hogy „a major feletti öt sor házat neveztek így, amelyet 1848 után építettek”. A köznyelvben az *Alszeg* a falu alacsonyabban fekvő része, esetleg déli irányban fekvő része, *Felszeg* a falu északi vagy magasabban fekvő részének neve. A *Sziládi-domb* az itt lakó Szilágyi családról kapta a nevét, a *Szedres-kert* a nagy eperfáiról, a *Takács-domb* pedig az egykor itt lakó Takács nevű emberrel. A *Lucernás-kert* (1902: uo.) az urasági cselédeké volt, csak az 1970-es évek közepétől építették be. A *Birkaakó* az apátság birkaakolja volt, az 1980-as évek elején átépítették Varga Imre szobrászművész kezdeményezésére, és művésztelep létesítettek itt, ez a *Művésztelep*. Mellette épült a Szabadtéri Színpad.

A *Nyársas-hegy* (1858: *Nyarsashegy* [MT.], 1902: *Nyársashegy* J.) ma fenyves, korábban rét volt. A nevének alapja az a néphagyomány, amely szerint a túlsó partról ladikon átjött egy török, akit a várúr itt nyársra (karóba) húzatott. Valóban, az egykori középkori vár alatt levő Nyársas-hegy a nevét onnan kapta, hogy a vár katonái itt húzták karóba – nyársalták fel – a magyar lányokat rabló, parasztokat sanyargató törököket. A *Major* (1902: *Majortáj*, *Majortelek*, *Major tér* [uo.]) az apátságé volt, lovat, szarvasmarhát, juhokat tartottak itt. A *Csapás*, *Marhacsapás* egykori csapás, azaz állathajtó út. Itt hordták az asszonyok a fejükön a vizet a Balatonból, itt jártak le mosni, ezért *Gyaloglejáró* társneve is volt. A *Libalegelő* a mai Csokonai utca déli részén volt, mára már beépült. A *Kertészet*, *Kertészkert* (1902: *Fajtakertek* [uo.]) a község ker-

tészete volt, később gázcseretelep, péküzem volt a helyén. A *Szérűs-kertek*, *Szérűk* (1858: *Szürűs kertek* [MT.], 1902: *Szériuskertek* [J.], 1922: ua. [K2]) az egyéni gazdák közös szérűje volt, később beépítették. A *Kerek-domb* (1858: *Kerek domb* [MT.], 1902: *Kerékdomb* [J.]) szintén beépült, itt van a Geofizikai Kutatóintézet az Eötvös Loránd emlékszobával. A *Rendeskö utca* az azonos nevű dűlőről kapta a nevét. A *Lófigató* meredek út, a faluból a volt Újságíró üdülőig vezet, a névadási szemlélet háttérében a lovak erőlködése állt. A *Kopasz*, *Kopasz-hegy* (1853: *Kopaszi Szőlők* [CT.], 1858: *Kopasz* [MT.], 1922: *Kopaszhegy* [K2], 1973: ua. [Hnt.]) régebben kopár, sziklás domb volt, mára beépült. A *Főső-Kopasz-hegy* vagy *Nagy-Kopasz-hegy* (1902: *Nagy-Kopaszhegy* [J.]) domb ma lakotthely, akárcsak a *Szélső-Kopasz-hegy* és az *Ásó-Kopasz-hegy*.

Tihanyban is folyt kendertermesztés, erre utal a *Kenderföldek* (1858: *Kenderföldek* [MT.], 1902: ua. [J.]) helynév. A *Láp* (1853: *Lap*, *Lap rétek* [CT.], 1902: *Felső- és Alsó-Láp* [J.]) a tihanyi Balaton délkeleti részének neve, a feltöltés előtt mélyen fekvő, mocsaras, nádas terület volt. A *lap* lapály, illetve sík értelemben használatos, a környezetnél alacsonyabb, sík, esetleg vizes terület. Az *Ásó-láp* (1902: *Alsó-Láp* [uo.]) mélyen fekvő, lapos, vizes terület volt, később feltöltötték és parkosították. A *Főső-láp* (1858: *Felső lap* [MT.], 1902: *Felső-Láp* [J.], 1922: *Felső lápi* [K2]) rét-ség. A *Lapi-dűlő* (1858: *Lápi düllő* [MT.]) mélyen fekvő kaszáló, a *Lapi-domb* (1922: *Lapi domb* [K2]) dombos szántó. A *Répa-földek* (1902: J.) ma már beépített terület, korábban még répát termesztettek rajta. A *Magda-kert* (1902: uo.) sík rét, konyhakertek voltak itt, az *Árendás-réten* pedig bérelt kaszálók. A *Jegenyei-dombok* (1902: *Jegenyé* [uo.]) dombos területen kőfejtő volt, egy része már beépült, a sok jegenyenyárról kapta a nevét. A *Jegenyei út* a Jegenyei-dombokon át Diósba vezet, korábban végig jegenyefák szegélyezték. Mára sokat kivágtak a parti jegenyékből, és sajnos nem pótolták ezeket. A *Sós-rét* (1902: uo.) vizenyős, sós rét, télen sem fagyott be a vize. A sík *Bika-rét* közbirtokossági tulajdon volt. A *Garavölgy* műveletlen terület, itt állt Garay János költő kunyhója, a *Gara-gunyhó* (1902: uo.). A *Szerkő-tető* dombos rét, a *Szerkőalja* (1853: *Szerküalja* [CT.], 1858: *Szerkü allai* [MT.], 1902: *Szerküalja* [J.], 1922: *Szerkü alja* [K2]) dombos, lejtős szántó, ma műveletlen terület. Kőbányák voltak itt, az itt bányászott követ szoborkészítésre használták.

A Tihanyi út északi oldala mellett fekvő dűlő közepe része belterület.

A *Sáncoldal* az Óvárt nyugatról övező védőfal, földből, fa erősítéssel készítették. Közeliében fekszik az *Akasztó-domb* (1858: *Akasztó domb* [MT.], 1902: *Akasztófadomb* [J.]), erdő, legelő volt. A hegy neve onnan ered, hogy Zsigmond király 1714-ben pallosjogot adományozott az apátságnak a súlyos bűnöket elkövetők elfogására, elítélésére és kivégeztetésére. A bitófát ezen a helyen állították fel. Az Akasztó-domb magaslatához kötődik a Tihanyban üzött halfogási mód, a „látott hal”, a garda halászata, melyet igen szemléletesen Herman Ottó is leír halászati könyvében (HalK.). Vásárokat is tartottak itt, ide tartozik a *Cédulaház* épülete, a vásárok alkalmával ebben váltották a helycédulát. A *Sárga-hegy* (1902: J.) kopár hegyoldal, nevét a sárga színű talajáról kapta. A *Hurai-pince* (1902: *Hurray szölleje* [uo.]) pedig volt tulajdonosáról. A *Dóci háskó* (1902: *Dóczi kapu* vagy *háskó* [uo.]) csapás, ugyancsak személynévvel alkotott helynév, egy Dóczi nevű személy birtokán keresztül vezetett a marhahajtó út az itatóhoz a Balatonra. A sík *Vadparlag* műveletlen, azaz parlagföld, sziklás terület, hajdan az apátság birkái legelték. Az erdővel benőtt *Csúcs-hegy* (1853: *Csucshegy* [CT.], 1902: *Csúcshegy* [J.]) a félsziget legmagasabb hegye. A *Csúcs-hegyi-dűlő* (1858: *Csucshegyi düllő* [MT.], 1922: *Csúcshegyi dűlő* [K2]) lejtős erdő, a *Csúcs-hegy-alja* síkterületi szőlő, részben erdő. A *Szilfa-dűlő* (1902: *Szilfa* [J.]) mélyen fekvő szántó, illetve nádas terület. Dűlőútját az aszófői oldalon szilfák szegélyezték, innen a neve. Régi térképen szerepel a *Keletdéli oldalag* (1853: CT.) helynév. A *Nyereg-tető* (1902: *Nyereghát* [J.]) erdős, sziklás hegy, az alakjáról nevezték el. Az úgynevezett *Biológiai-kertek* sík, mélyen fekvő ültetvény, a volt Biológiai Intézet tudományos célokra bérelte az apátságtól, gyógynövényeket termesztettek itt. A *Csóka-partok* műveletlen hegyoldal, neve arra utal, hogy sok csóka fészkel a partokban. A *Szukla likja* (1902: *Szuklalikja* [uo.]) helynév onnan származik, hogy a néphagyomány szerint egy *Szukla* nevű ember birkát lopott, és amikor keresték, ebbe a barlangba bújt, a bejáratot tüskével álcázva. Rejtőzködött itt Savanyú Jóska is, erre utal a barlang *Savanyó Józsi barlangja* (1902: uo.) társneve is.

A *Farkasverem* (1853: ua. [CT.], 1858: *Farkas verem* [MT.], 1902: J., 1922: K2) dombos szőlőterület, a néphagyomány szerint egy hideg télen bejöttek a faluba a farkasok, a lakosság ezen a helyen veremmel fogta el őket. A *Bíró-sűrű* dombos szőlő,

egy Bíró nevű halászmesteré volt. Dülönév a *Városkúti-dűlő*, alakjáról nevezték el a *Kerek-dombot* (1858: *Kerek domb* [K1], 1902: J.), a dombon szőlőültetvény van. A *Birkaakó* az apátság birkáinak nyári szálláshelye volt. A *Ráta* (1853: *Ráta* [CT.], 1858: MT., 1902: J., 1922: ua. [K2]) határrészen van az erdős *Kis-Ráta*, a *Rátai csapáson* hajtották az állatokat keresztül a hegyen a Balaton-partra itatni, a dombos *Felső-Ráta* szőlőterület. Az erdős *Öreg-Ráta* pedig hegy, az *öreg* jelentése itt 'nagy', a jelző korábban ilyen jelentésű volt; vö. nagyanya ~ öreganya, nagyapa ~ öregapa, nagy-rét~ öreg-rét stb. Mélyen fekszik a vizenyős, mocsaras *Rátai-csáva* völgy és rét. A *Szarkádi-dűlő* (1853: *Szarkádi* [CT.], 1858: *Szarkádi dűllő* [MT.], 1922: *Szarkádi dűlő* [K2]) dombos szántó, a *Felső-Szarkád* (1902: *Felső Szarkád* [J.]) és az *Ásó-Szarkád* (1902: *Alsó-Szarkád* [uo.]) ugyancsak, a *Szarkádi-erdő* (1858: *Szarkádi erdő* [MT.], 1902: J., 1922: K2) erdővel benőtt hegy. A tetején, a *Szarkáditetőn* épült a *Szépkilátó* az esőbeállóval. A *Déllő* (~ Delelő) nevű hegyoldali legelőn pihentették, deleltették a *Szarkádi-legelő*ről lehajtott marhacsordát, és a *Szarkádi csapáson* hajtották a legelőről a marhákat itatni. A *Fehér-partok* (1902: *Fehérpart* [J.]) kopár, fehér színű hegyoldal, a parton fehéres, agyagos murva van, a színneves előtag erre utal.

A Szarkádi-erdő és a Belső-tó között elterülő *Gejzírmező* mintegy hárommillió évvel ezelőtt, a földtörténeti negyedidőszakban keletkezett. A bazaltvulkánosságot követő vulkáni utóműködés során forró víz áramlott az egykori felszínre, meszes, kovasavas iszapok csapódtak ki, számos kisebb-nagyobb gejzirkúpot hozva létre. A *Hármasalja* (1902: J.) nevű határrész a gejzirkúpokból (1902: *Gejzírkip* [J.]) álló *Hármas-hegy* (1853: *Hármashegy* [CT.], 1858: *Hármas hegy* [MT.], 1902: *Kis- és Nagy-Hármashegy* [J.], 1922: *Hármashegy* [K2]) lábánál fekszik. A hegyen magasodik az *Aranyház* (1922: uo.) nevű kopár szikla, amely a nevét a tömegesen rátelepedett sárga színű zuzmóról kapta. A *Véderdő* fenyves és akácós erdő, nem folyt itt fakitermelés, erre utal a név. A *Kapu-irtás* (1858: *Kapu irtás* [MT.], 1858: *Kapirtás* [K1], 1902: *Kapu irtás* [J.], 1922: ua. [K2]) neve *Kapirtás* volt helyi kiejtésben, műveletlen terület. A *Cser-hegy* (1858: *Cserhegy*, illetve *Cserhegy uti dűllő* [MT.], 1922: K2 és 1973: *Cserhegy* [Hnt.]) lakotthely, de szőlő és gyümölcsös is díszlik a hegyoldalon. Nevét a cserfáról, a cseretölgyről kapta. A *Felső-Cser-hegy* és az *Ásó-Cser-hegy* szintén szőlő, illetve erdő, a *Cser-hegy úti dű-*

lő (1858: [K1], 1902: J., 1922: K2) sík szántó és szőlő. A *Cser-hegy-kapu* (1902: J.) útbejárat a szőlőhegybe (1853: *Cserhegyi Szöllők* [CT.]). A *Szalacska* (1902: J.) erdős hegyoldal, műveletlen. A *Szalacska-kapu*, más néven *Bőső kapu* útbejárat a Cser-hegybe a Szalacska felől. A *Templomrom* vagy pontosabban az *Újlaki templomrom* (1922: *Templomrom* [K2]) a hajdani *Újlak* nevű, elpusztult település templomának romja.

A *Dobogó* (1853: CT., 1858: MT., 1902: J. és 1922: ua. [K2]) dülönév, erdő és rét a terület. A *dobogó* fahíd neve, az áthajtó kocsik hangjáról nevezték el. A *Hosszú-hegyen* (1853: *Hosszuhegy* [CT.], 1858: *Hosszu hegy* [MT.], 1902: *Hosszú-hegy* [J.], 1922: ua. [K2]) sok a szőlő. A madárnévvel alakult *Gólyafa*, *Gólyafa-dűlő* (1780: *Gólyás* [FNESz.], 1902: *Gólyafa* [J.]) sík szántó, műveletlen, akárcsak az *Úrbéri-legelő* (1902: uo.). Az *Akác* nevű hegy akácerdős volt, az *akác* 'Robinia' páratlanul szárnyalt levelű, tövises ágú, fürtös illatos virágú fa, régi görög 'ártatlan, fehér' jelentésű *akakia* neve a virágokra utal, a magyar szó a latin *acacia* átvétele. A *Gurbicsa* Tihanyban erdő és hegy régi neve, személynéves földrajzi név, a *Gurbicsa* a faluban gyakori személynév volt az Árpád-korban. Van *Öreg-Gurbicsa* (az *öreg* jelző jelentése itt is 'nagy') és *Kis-Gurbicsa*, valamint *Gurbicsa-tető*, végül *Gurbicsai-dűlő* dombos és laposabb rétekekkel. Jankó János még a következő helyneveket közli néprajzi munkájában Tihanyból, 1902-ben: *Bencze völgye*; *Belsősáncz*; *Külsősáncz*; *Város réte*; *Sédmejjéke*; *Katonaréte*; *Kutszár*; *Ösvénydomb*; *Dombos ösvény*; *Dörnyei-domb*; *Malomösvény*; *Malomalja*; *Tobakhegy* (minden biztonnyal dohányt termesztettek itt); a Visszhangdombon vezető *Ekho ösvény*; *Szent János ösvény*; *Apátösvény*; *Balaton apadása* (mert előntött terület, csak alacsony vízállásnál kerül szárazra); *Mészkemencze* (az egykori mészégetésre utal); *Vaspálmalma* (személynéves malomnév); végül szintén személynévvvel alkotott akkori helynév a *Sebestyénkapu*, a *Mikolakupu*, a *Tót sűrűje* és a *Petők dombja* (J.).

A *Komp* vagy *Rév* hajókikötő kiszolgáló épületekkel, a két part között közlekedő révhajók állomása. A *Révház*, *Révészház* (1858: *Révház* [K1], 1902: *Réház*, *Révkerület* [J.], 1922: *Révészház* [K2]) épületében a révész lakott. A *Rév* kikötő előtti rész halászhely is volt. A tihanyi *Kút* a Balaton legmélyebb pontja, a halászok egyik vonója, azaz hálónó helye volt itt. A *Vitorlásklub* a volt *Halászkikötő*, régen ezen a helyen a halászok kikö-

tője volt. Tihany a Balaton legfontosabb halászfaluja volt. A *Halásztelep* terület neve is erre utal, a tihanyi halászok a falunak ezen a részén laktak. A *Berek-csárda*, *Berek-kocsma* a tulajdonosáról kapta a nevét, ez volt az első ház a Halásztelepen, híres halászcsárda volt (ma lakóház). A *Halász köz* más néven *Pölöske köz* (1902: *Peleske köz* [J.]), halászok laktak a falunak ezen a részén. Egy régi halászházban múzeumot rendeztek be. Tihany halászhelyeinek neveit többen is összeírták. Az új, Veszprém-megyei földrajzi neves munkában (VeMFN. 70): *Gödrös*; *Kapuk eleje*; *Szivemvonyó*; *Szériük ajja*; *Grádics ajja* (1902: *Grádicsalja* [uo.]); *Csigás-vonyó* (az itt fellelhető kagylókról nevezték el); *Fécskejuk*, *Fécskelikak alja*; *Öreg-kő* (1902: *Öregkü* [uo.]), az *öreg* jelentése itt 'nagy'; *Váralja*; *Telep eleje*; *Gunyhó eleje*; *Láp eleje* a Láp északi részén; *Lós-vonyó*, *Lovas-vonyó* halászhely, ahol állatitató és úsztató is volt; *Szaros-vonyó*, ahol szintén volt állatitató is; *Akadó* (mert a Láp előtt köves a Balaton, ha közel mentek a halászok a parthoz, megakadt a hálójuk); *Kis-láp eleje*; *Aszófői-sarok*; *Cinége* (mert a kinyúló földnyelven cinégék tanyáztak); *Diósi-öböl*; *Szilvási-rétek*; *Kapuk eleje*; *Óvár ajja* (a fekvéséről); *Baromitató*; *Köves*, *Akadó* (az *akadó* völgyszerű bevágásban fás, bokros terület); *Sziládi szölleje ajja*; *Potyogó-kü* (1902: uo.), mert a laza talajú hegyoldalból a kiázott apró kövek lepotyogtak; *Orosz-kút*; *Düt-part* (mert gyakran leomlott a part ezen a szakaszon); *Keskeny-vonyó*; *Tihanyi-hégy ajja*; *Szilfa*, *Szilfák eleje*; *Fős-kües*; *Sajkódi felső köves* vagy *Sajkódi alsó köves*; a *Csóka-partok* (1902: *Csókapartok* [uo.]) vonyó az azonos nevű hegy alatt van; *Cédulaház* (1858: [K1]); *Kőpad* vagy *Méhes-kü ajja*, *Méhes-kü-orr* (1902: *Méheskü* [J.]), mert a víznél lévő nagy lapos kő rései között vadméhek laktak; *Sárga-part eleje*; *Sürü ajja*; *Bivalitató*; *Öreg-Ráta*; *Kupoja*, *Kopasz*, a *Kopasz-hegy* előtt gödrök vannak a Balatonban, innen a neve (a *kupa* jelentése 'mélyedés'); *Gömbölü-kő-orr*, *Gömbölü-kő*, sok itt az ilyen kő a Balatonban; *Alsó-Szarkád* (1902: uo.); *Likak ajja* (1902: uo.), mert sok rókalyuk volt a víz fölötti partoldalon; *Sós-part* a *Sós-parti-hégy* nevével a *sós* jelzőnek helynevekben általában 'sásos rét' a jelentése; *Ásóréhazi-köves*, *Köves-vonyó*, *Tiszta-víz*, mert köves a Balaton feneke itt, és ezért a víz mindig tiszta, átlátszó; *Tüskés-vonyó*, itt tüskés hínár nő a Balatonban, arról kapta nevét; *Habitás* (a népnyelvi *habitya* jelentése 'növényi törmelék', amely felhalmozódik ezen a szakaszon); *Úsztató*; *Öreg-láp*

eleje, *Öreg-láp*. Ugyanitt olvasható az *Ebefa* vonyó neve, amely onnan ered, hogy a parton sok ebfa volt, az *ebfa* (1264: *ebfa* [OkI Sz.]) név a Rhamnus értéktelenségére utal. Mint Kassai József írja 1834-ben: „roszsz, bűdös, semmirevaló törőfa”, innen a pejoratív előtag a szóösszetételben.

Mint az alább olvasható helyi nevek jelentős részén is látszik, a legtöbb vonyó [hálóvonó hely] nevét tihanyi mikrotoponimákkal alkották, a legtöbb a partrészről kapta a nevét. 1887-ben Herman Ottó a halászati könyvének „Tihany” című fejezetében 36 vonyó nevét jegyezte fel: „Tihany félszigete körül a Balaton vize halásmódon három fő részre, ez ismét harminchat vonyóra van felosztva, amihez még nyolc hegycsúcs is tartozik ... A három fő rész ím ez: a 'Láb', vagyis a félsziget orra, a 'Felső-part' (északkeleti) és az 'Alsópart' (délnyugati)”. Herman Ottó vonyónevei Tihanyban: 1. *Lósvonyó*, 2. *Csigásvonyó*, 3. *Öreglábeleje*, 4. *Kislábeleje*, 5. *Kút (nagy mélység)*, 6. *Sárosvonyó*. Felsőpart. 7. *Kertekéleje*. 8. *Szilvási rét*, 9. *Fécskelik* (a sok parti fecske fészketől), 10. *Gödrösföld*, 11. *Ebefon*, 12. *Dűpart*, 13. *Keskenyvonyó*, 14. *Baromitató*, 15. *Sziládi szölleje alja*, 16. *Potyogókő*, 17. *Váralja*, 18. *Szivemvonyó*, 19. *Somos*, 20. *Kollátkert*, 21. *Laposkő*, 22. *Vastagnád eleje*, 23. *Kupolya*. Alsópart. 24. *Szifákéleje*, 25. *Kövesvonyó*, 26. *Sóspart*, 27. *Alsószarkány*, 28. *Keskenyvonyó*, 29. *Gömbökü*, 30. *Felsőszarkány*, 31. *Gurbicsaalja*, 32. *Ráta*, 33. *Jajtekerő*, 34. *Csókapartok*, 35. *Felsőkües (köves)*, 36. *Úsztató* (HalK.: 422–432).

Jóval később, 1932-ben publikálta a néprajztudós, Viski Károly, tihanyi helynévanyagát, mint a halászság pontos topográfiai megkülönböztetéseit. Szerinte mind a keleti, mind a nyugati parton csupán két-két vonyó volt, mégpedig *Sarkivonyó* és *Derékvonyó*. Pontosabban: 1. *Nyugoti sarki vonyó*, 2. *Nyugoti derékvonyó*, valamint 3. *Keleti sarki vonyó*, 4. *Keleti derékvonyó*. Mindezt együtt *Ódalvíznek* nevezték, szemben a *Láp előtt valóval* (*Lápeleje*), ez utóbbi nem volt kedvelt vonyó. Hagyomány szerint a vonyók mindegyikében nyolc-nyolc vonyó volt, ilyenformán valamikor összesen csupán 32 fő vonyóhelyet különböztethettek meg. Viskinek a következő tihanyi vonyókat sorolták fel a nyugati saroktól a keleti, füredi víz felé eső sarokig: 1. *Úsztató*, 2. *Fősökües*, 3. *Keskenyvonyó*, 4. *Csókapartokajja*, 5. *Jajtekerő*, 6. *Kisráta*, 7. *Öreg-ráta*, 8. *Gurbicsa* (ebből kettő volt, *Öreg-* és *Kisgurbicsa*), 9. *Fősőszarkád*, 10. *Gömbölükü*, 11. *Alsókeskenyvonyó*, 12. *Alsószarkád*, 13. *Likakajja*,

14. *Alsókües* (volt *Sajkódi alsókües*), 15. *Dűtpart*, 39. *Ébefa*, 40. *Gödrösfődekajja*, 41. *Tüskésvonyó*, 16. *Szífákeleje*, 17. *Tisztavíz*, 18. *Föcskelik*, 42. *Szívásirét*. Ez jóval kevesebb, mint a *Habitás*, 19. *Kút*, 20. *Kislápeleje*, 21. *Akadó*, 22. Jankó János által 1902-ben bemutatott lista, amelyben a *Farkaskertek eleje*, *Szífa*, *Sóspart*, *Öreglápeleje*, 23. *Csigásvonyó*, 24. *Szarosvonyó*, *Hídmejjéke*, *Gunyhó eleje*, *Méheskúajja*, *Kües*, *Kapuk eleje*, *Sajkaállás*, *Diós*, valamint az *Aszófejisarok* is szerepel. Ez utóbbi „nem vót rendes vonyó, nem vót ám tökéletes vonyó”, mert „még vót, a zsák benne maratt”, „az istáp fekke jött, mert elérte a feneket”, „kües vót, egy börc vam benne” (Népr.Ért. 24: 41).
25. *Lovasvonyó*, 26. *Kupuja*, 27. *Vastagnádeleje*, 28. *Laposkű*, 29. *Kollátkert* (v. *Szürükajja*), 30. *Somos* [a mai Limnológiai Intézet előtt], 31. *Szívemvonyó* (mellette), 32. *Várajja*, 33. *Örekkű*, 34. *Potyogókű*, 35. *Sziládi szölleje ajja* (az *Óvár* helyett inkább a *Sziládi szölleje alja* nevet használták), 36. *Baromitató*, 37. *Keskenyvonyó*, 38.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

- CT. = *Catasral Gemeinde Tihany in Ungarn, 1853*. MOL – Térképtár [S 78 323. téka Tihany 001-003].
- DA. = *Dorf Aszófő in Ungarn. Kat. térkép, 1858*. MOL. – Térképtár [S 78 301. téka Aszófő 006-015].
- FNESz. = Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II*. Budapest, 1988.
- GAU. = *Gemeinde Aszófő in Ungarn. Kat. térkép, 1854*. MOL. – Térképtár [S 78 301. téka Aszófő 001-005].
- HalK. = Herman Ottó: *A magyar halászat könyve I–II*. Budapest, 1887.
- Hnt. = *A Magyar Népköztársaság helységnévtára*. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1973.
- J. = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest, 1902. Helynevek: 33–89.
- K1 = *1858-ban készült színes kataszteri térkép* (VeML. [Örvényesé: ZML., Pécselyé MOL.]).
- K2 = *1922-ben készült kataszteri térkép* (VeMFN.).
- Lázár = Lázár deák: *Tabula Hungariae*. Ingolstadt, 1528.
- Lazius = Wolfgang Lazius: *Regni Hungariae Descriptio vera*. Basel, 1552.
- Mercator = Gerardus Mercator (Gheert Cremer): *Hungaria*. Amsterdam, 1585.
- MNy. = *Magyar Nyelv. (Folyóirat.)* Budapest, 1905–.
- MT. = *Markt Tihany in Ungarn, Zalaer Comitatus, 1858*. MOL – Térképtár [S 78 323. téka Tihany 004-022].
- Népr.Ért. = *Néprajzi Értesítő. (Folyóirat.)* Budapest, 1900–.
- Névt.Ért. = *Névtani Értesítő*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének lektorált folyóirata. Budapest, 1979–.
- Oklsz. = Szamota István – Zolnai Gyula: *Magyar Oklevél-szótár*. Budapest, 1902–1906.
- PallasLex. = *A Pallas nagy lexikona. I–XVIII*. Budapest, 1893–1900.
- PK. = *Pisky-kódex*. Dr. Rómer Flóris Ferenc: *Tihanyi vár regestuma 1585–1590-ig. I–II*. Történelmi Tár. 1879. 124–142., 565–582. III. = uo. 1880. 398–408.
- PRT. = Erdélyi László, Sörös Pongrác (szerk.): *A pannonhalmi Szent-Benedek rend története. I – XII*. Budapest, 1902–1916.
- Száz. = *Századok. (Folyóirat.)* Budapest, 1867–.
- TA. = Tihanyi apátság alapítólevele. 1055. *Őrzőhely: Pannonhalmi Bencés Főapátság, Levéltár [Tihany fasc. I. n. 1.]*.
- TÖ. = *A tihanyi apátság birtokösszeírása*. Erdélyi László szövegkiadása (PRT. X: 502–517).
- VeMFN. = Balogh Lajos – Ördög Ferenc – Varga Mária szerk.: *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás*. Budapest, 2000.
- Zündt = Matthias Zündt: *Nova Totius Ungariae Descriptio Accurata*. Norimberga, 1567.
- Zsámboky = Zsámboky János (Johannes Sambucus): *Vngariae Loca Precipua Recens Emendata*. Wien, 1592.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

JÁRVÁNYOK BALATONFÜREDEN A XIX. SZÁZADBAN

Kapcsolódva a folyóirat korábbi számában írottakhoz, ezúttal más szempontból közelítem meg az Anna-bálok témáját.

Az ugyan elképzelhető, hogy 1830-ban is tarthattak bált, legalábbis Zákonyi Ferenc ezt feltételezi (véltetően Eötvös Károly „Balatoni utazás” c. munkájára támaszkodva), abból, hogy szerinte Kisfaludy Sándor Anna-napkor külön előadást tartatott a színházban. Megjegyzem: a füredi Anna-bál 1836 előtti megtartására vonatkozóan eddig semmilyen hiteles adat nem került elő. Az 1830-as, színházzal kapcsolatos Anna-bállal továbbá az is a gond, hogy az első füredi közsínház, a Játékszín csak 1831-ben készült el. Megjegyzem azt is, hogy az Eötvös által leírtakkal ellentétben azért mégsem lehetett annyira idilli a megnyitó, mert éppen ekkoriban söpört végig az országon a kolerajárvány, a fürdővendégek közül is számosan pánikszerűen hagyták el a fürdőhelyet, be sem várva a színház megnyitását.

Ujfalvy Sándor (1792 – 1866) emlékirataiban írta, hogy 1831-ben neje gyógykezelése végett Füredre utaztak. Június 6. körül érkeztek meg a fürdőhelyre, ahol „... kétkézt kelle vennem, hogy jó szállást kaphassak, mert nagyobb része már előlegesen ki volt bérelve. Szerencsére találék mégis két vidám szobára, hogy huszonnyolc napot váltogatott öröme és lelkes hazafiak körében töltnék, mire éltünk hosszat örömmel gondolunk vissza. ... A hónap végén aztán „Minden jó embereink, főleg Kisfaludynak legszívesebb maraszt[al]ása sem bírhatott reá, hogy még öt napig, a csak most felépült magyar színház ünnepélyes kinyitására Füreden maradjunk. Nem unalom, nem is költséghiány siettete, hanem valóban a gondviselés intő szavát értők meg, s ösztönyszerűleg elsiettünk. Nagy szerencsénkre: mert ha az öt napot itt bevárjuk, akkor Erdélyig három vesztelő intézetben, külön-külön huszonegy napig, leendünk kárhozhatóva. Utazásunk gyorsan haladt Pest felé, előre meg lévén rendeltetve előfogataink. ... Pesten több ideig akartunk mulatni, de csak három napra terjedhetett. Az epemirigy túlzott, borzasztó híre, mint sebes pusztító avar[tűz?] terjedt el egyszerre. ...”

1831. augusztus 10-től október 23-ig Komlóssy Ferenc színtársulata a füredi fürdőn a vesztégár miatt volt kénytelen a tervezettnél tovább tartózkodni. A helyzetet nehezítette, hogy a kolera miatti pánikban tévesen a hideglelést is a járvány okozta tünetnek vélték.

A „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1831. szeptember 21-i számában a címdoldalán közölte a következőt: „A' legfőbb Helyről kiadott jelentés szerént, legutóbbi híradás óta a' cholera nyavalya Hazánk-nak 80 Törvényhatóságában kegyetlenkedett; újonnan meglepett Törvényhatóságok: Zala V[árme]gye, és Pozson[y] Sz[abad]. kir[ályi]. Város. Öszvesen 2269 Helyben, megbetegültek e' mai napig: 232,580-an; meggyógyultak: 80,699-en; meghaltak: 109,264-en; orvoslás alatt vagynak: 42,617-en. Költ Budán a' Kir[ályi]. Helytartói Tanáts ülésből Sept. 20. 1831.”

Az október 26-i számban, szintén a címdoldalon olvasható az alábbi közlés: „Tek. Zala Vármegyéből, – a' hol egyéb aránt is, más tájakhoz képest, ritkák valának a' halálozások – még múlt Sept. 25-én tellyesen eltűnt.”

1831-ben Füreden és Arácson a református anyakönyvekben nincs nyoma, hogy elhunyt volna valaki kolerában, viszont a paloznaki római katolikus anyakönyvben (itt anyakönyvezték a Füreden és Arácson elhunyt katolikusokat is) regisztráltak koleras halottat, szám szerint 7 esetet, szeptember folyamán, de valamennyien paloznaki illetőségűek voltak.

Az izraelita (zsidó) hitvallásúakat illetően sajnos nem sikerült adatot fellelni, ugyanis – legalábbis tudomásom szerint – csak 1863-tól állnak rendelkezésre a füredi és az arácsi izraeliták vonatkozásában anyakönyvek.

A „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1832. április 28-i számában írta a következőt: „Minekutánna pedig múlt esztendőben a' Hazánkba beszökött és pusztított napkeleti epe-mirigy nyavalya (cholera, morbus) Fölső Helyről közönségessé tétetett hivatalos tudósítássok <sic!> szerént már most, (hála a' Mindenhatónak!) egészen megszűnt, sőt kitakarodott; melly külömben is savanyó vizet, és Füred környékét legalább egy mértföldnyire (akár a' hely, és vidék fekvésének egészséges volta, akár a hely fekvésének a' nyavalyával való ellenkezésben állása (antipatha) akár Isteni Rendelés után mi más volt legyen az oka?) egészen megkíméllette: eme egészség szerző hely folyó esztendőre a'nál számossabb látogatásnak reménységével ketsegteti magát, mennél bizonyosabban jelentheti ez úttal, hogy a' savanyó: kutaknak a' Földes Uraság költségén múlt esztendőben történt fundamentumos igazítottása után ezen savanyó vízi forrás erejére nézve mostanság

olly erős, mint tsak hajdan első támadásában lehetett. Költ Tihanban az Uradalmi Kantzelláriában. Ápr. 15-dikén 1832-dik esztendőben.” Megjegyzem, az „Isteni Rendelés” helyett valószínűleg inkább a vesztegzár betartásának volt köszönhető, hogy Füredet és közvetlen környékét elkerülte a járvány.

Az epemirigy, vagy másnéven görcsmirigy az ázsiai kolera (cholera morbus) népi elnevezése volt. 1831-ben, a Magyar Királyság területén, a járványban közel félmillió ember betegedett meg, a halálozási arány közel járt az 50%-oshoz. Az országot 20 körzetre osztották, élükre teljhatalmú királyi biztosokat neveztek ki, egészségügyi kordonokat állítottak, amivel azonban nem tudták elejét venni a kór terjedésének. A vesztegzárat csak október elején oldották fel.

A kolera – eltekintve egy, az 1830-as évek közepén pusztító „kisebb” járványtól – 1848–1849-ben okozott ismét komolyabb problémákat hazánkban. Az 1835-36-os járvány során a paloznaki anyakönyv bejegyzése szerint Füreden 1836 decemberében egy 60 éves özvegyasszony hunyt el kolerában, majd 1837. január közepéig egy másik, 62 éves özvegyasszony is meghalt. Az arácsi református anyakönyvben 1836. augusztus és november között kolera haláleset nem, csak négy vérhasban elhunyt személy szerepel. A füredi református anyakönyv szerint 1836. november 10-én hunyt el az első kolera beteg. Az év hátralevő részében rajta kívül még öten hunytak el kolerában, Füreden 1837. január végéig még négyen hunytak el a kórtól, azaz összesen tíz, a katolikus áldozatokkal együtt tizenkettő áldozata volt a kolerajárványnak. Viszont, mivel a késő őszi és a tél folyamán zajlott le, a nyári fürdőszakra már nem volt kihatással. 1848-ban a járvány július közepén jelent meg Erdélyben. Októberben pedig a fővárost is elérte, de eljutott a Felvidékre is. Vesztegzárakat ekkor nem állítottak fel, mivel azok 1831-ben többnyire hatástalanoknak bizonyultak. A tél beálltával a járvány megszűnni látszott, de 1849 nyarán sokkal erőteljesebben tört ki újra. A kolera júliusban az ország egész területén pusztított, csak szeptembertől kezdett megszűnni.

1849-ben Füreden és Arácon június 2-ától október 11-ig a 175 halálesetből a halálozás oka 146 alkalommal „cholera”. A balatonarácsi reformátusok között 1849. június 2-án következett be az első kolera haláleset. Szeptember 11-ig 34 haláleset történt, ebből 20 esetben kolera volt a halál oka. (Az év folyamán 43 arácsi református hunyt el.) A balatonfüredi reformátusok között 1849. augusztus 2. és szeptember vége között történt 110 halálesetből

101-nél a halál oka kolera volt. A paloznaki katolikus anyakönyvben 1849. augusztus 22-től kezdődően október 11-ig bezárólag a füredi és arácsi 31 halálesetből 25 esetben a halál oka kolera volt. A megbetegedések száma ennek legalább kétszerese, de akár többszöröse is lehetett. Az biztosra vehető, hogy lehettek olyanok, akik már megfertőződve el távoztak a fürdőhelyről, és máshol hunytak el.

Érdekes – mondhatni: meglepő – módon az 1840-es évek legmagasabb vendéglétszámát produkálta Füreden, az 1848-as és 1849-es év. Logikusan az következne, hogy fegyveres harcokkal is terhelt két év alatt a békés fürdőhely látogatottsága visszaesik. A korabeli lapok azonban többnyire 1848-ban is olyan híreket adtak Füredről, amilyenek a korábbi években megszokottá váltak. A „Pesti Hirlap” már 1848. április 23-tól közölte: *„A' Füredi fürdők május 7-től october 1-sőig nyitva tartanak – konyhával öszvekapcsolt lakra előrendelés bér-mentes levél által a' felügyelői hivatalnál tétethetik. Költ B. füredi savanyu-vízen, április 18-án 1848.”*. Ahogy májusban az „Der Ungar” (német nyelvű pesti lap, a Pesth-Ofner Localblatt folytatása, később pedig: Der wahre Ungar) is még az idénykezdetet hirdette: *„Az előkelő világ idén Balaton-Füreden tölti a nyarat. A fürdőigazgatóság már meg is tette az első előkészületeket, s a fürdőidényre Farkas Jancsi bandáját szerződtette Pári[z]sból.”*

Júniusban azonban már a következőt lehetett olvasni a „Der Spiegel”-ben (1828–1848, ekkortól a Der wahre Ungar melléklapja): *„Balaton-Füreden – mint onnan írják – az idén mindenütt nagy az elhagyatottság. Alig látni egy-két fürdővendéget, s ha valaki odajön, látva ezt a nagy egyhangúságot, másnap kétségkívül hazautazik.”*

Júliusban újabb híradás érkezett a fürdőélet pangásáról. Ahogy a „Fünfkirchner Zeitung” (Pécsett, hetente kétszer megjelenő német nyelvű lap 1848-ban) írta: *„Balaton-Füredről írják, hogy ott az idén elmarad a szokásos Anna-báli mulatság, mert eddig mindössze csupán két vendég nyaral ott, egy papgazdasszony és egy somogyi öreg földbirtokos. Ezeknek pedig aligha volna kedvük táncolni.”*

A „Der Ungar. Allgemeine Zeitung für Politik und Belletristik” 1848. július 23-i számában hasonló hírt közölt: *„... Ferenc József főherceg magyarul tanul. – A hetivásáron 2 tojásért 20 garast kértek a kofák. Ilyen drágaságra senki sem emlékszik Pesten. – Balatonfüreden <sic!> elmarad a hagyományos Anna-bál, mert csak két vendég nyaral ott. ...”*

Az 1849-es Anna-bál elmaradásában – valószínűleg – szerepet játszhatott a kolerajárvány is.

16. Meghalottak és Elhunytak - Anyakönyve.
1849 évi egy év az Anyakönyvi Nyilvántartásunkban.
 Halottaink: Halottak és Elhunytak, Nővér és Várandó - Elhunytak és Várandó - Elhunytak és Várandó.

4. Május 24. Ötvenköt éves István István fia János	68 év.	Halott.
5. Május 24. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
6. Május 28. 18 éves István István fia János	18 év.	Halott.
7. Május 30. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
8. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
9. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
10. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
11. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
12. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
13. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
14. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
15. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
16. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
17. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
18. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
19. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
20. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
21. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
22. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
23. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
24. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
25. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
26. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
27. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
28. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
29. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
30. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
31. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
32. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
33. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
34. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
35. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
36. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
37. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
38. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
39. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
40. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
41. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
42. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.
43. Május 31. 40 éves István István fia János	40 év.	Halott.

A Meghalottak és Elhunytak és Várandó Anyakönyve.

A balatonarácsi református halotti anyakönyv egy lapja 1849-ből

1844		1849.	
Ócsárdi Körmöczi Körmöczi	4. újy katonák Körmöczi	24 1/2	Blackia S. Magyarjé Lakb. 1/2
1849. Szeptember 17. péntek	Körmöczi Körmöczi Lakb. Körmöczi nőtelu	24 1/2	Körmöczi Körmöczi Körmöczi
Szeptember 18. szombat	János Körmöczi Kánya Körmöczi	40 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 19. vasárnap	Körmöczi Maria S. S. S. S. Körmöczi	31 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 20. hétfő	Körmöczi Mikály. K. K. Körmöczi	36 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 21. kedd	Körmöczi Anna öregy. Körmöczi	37 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 22. szerda	Körmöczi György. K. K. Körmöczi	29 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 23. csütörtök	Körmöczi Karolin Körmöczi	30 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 24. péntek	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	18 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 25. szombat	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	11 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 26. vasárnap	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	37 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 27. hétfő	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	17 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 28. kedd	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	37 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 29. szerda	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	11 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember 30. csütörtök	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	25 1/2	Körmöczi Körmöczi
Szeptember október 1.	Körmöczi S. S. S. S. Körmöczi	37 1/2	Körmöczi Körmöczi

A paloznaki római katolikus halotti anyakönyv egy lapja 1849-ből

A balatonfüredi Vázsonyi utcai régi református temetőben a síremlékek között sétálva napjainkban is rákadhatunk olyanra, amely alatt az 1849-es kolerajárvány áldozata alussza örök álmát.

Az egyik, nemes Somody Dániel balatonfüredi református lelkész egyetlen leányaé, Eszteré, aki 1849. augusztus 29-én, 17 éves és 10 hónapos korában halt meg.

A másik síremlék alatt a 39 évesen, 1849. szeptember 22-én elhunyt Pethő Mária, Miskolczi Pál járási orvos hitvese nyugszik.

(A felvételeket Németh Ákosné készítette.)

Az 1850–51-es járvány esetében sem Füreden, sem Arácson nem található kolerára visszavezethető haláleset, viszont 1853 februárjában a füredi református anyakönyv bejegyzése szerint kolerában elhunyt egy 55 éves asszony, egy takácsmester felesége. Az országban ekkor máshol nem regisztráltak kolerás esetet, vagy egyedi, elszigetelt esetről lehet szó, vagy eltéveszthették a halál okát.

Az 1854–1855-ös járvány is érintette Füredet. A járvány a krími háború (1853–1856) révén jutott el a Magyar Királyság területére. Pesten és Budán 1854

októberében észlelték az első eseteket. A halálozási arány több mint 50 %-os volt. 1855. augusztus elejétől kezdődően november végéig bezárólag a paloznaki római katolikus halotti anyakönyvben a füredi és arácsi elhunytak halálozási okaként 38-ból 25 alkalommal szerepel a következő bejegyzés: „cholera”. Két további (egy füredi és egy arácsi) esetben a halál okaként „Morbus Epidemicus”, illetve „Epidemicus Morbus” olvasható. Valószínűleg ezek is kolerás eseteket jelentenek. Úgy tűnik, a füredi reformátusokat megkímélte a járvány, összesen egy személyt, egy 65 éves helybeli juhászt regisztráltak kolerában („epemirigy”) elhunytként szeptember elején. Az arácsi reformátusok jártak a legrosszabbul, az 1855. augusztus 4. és az 1855. szeptember 21 között bekövetkezett 16 halálesetből 15 esetében a halál oka „cholera”, egynél tüdőgyulladás. A fürediek talán a 6 évvel korábbi járványra emlékezve, esetleg átmenetileg minden kapcsolatot megszakítottak a fürdőteleppel, továbbá, valószínűleg a fürdővendégek többsége katolikus vallású volt.

1855-ben a kolerajárvány fenyegetése ellenére megtartották a bált.

A „Budapesti Hirlap” 1855. június 20-i számában írta: „**Napi hírek és események** A fürdőtulajdonosok nem csekély kárt szenvednek a ros[s]zul értelmezett epemirigy esete által; mikép hitelesen értesülünk a Császárfürdőt, csupa félelemből többen odahagyták, és Füreden is csak olyan vendégek vannak, kik meleg fürdőket használnak. Még visszatérnének örömet, de akkor már vége leend a Saisonnak.” Az 1855. június 26-i számában: „**Napi hírek és események** Orvosi jelentések, és maga a közhangulat is tolmácsolják már azon öröndetes körülményt, hogy az epemirigy esetei csaknem jelentéktelen számra olvadtak. B. Füred iránt is az aggály, melyet nem rég említettünk, egészen elenyészett ...”

A „Budapesti Hirlap” 1855. július 24-i szám szerint: „**Balaton-Füred, jul. 20.** Füredet a fővárossal Lobmayer pesti gyors- kocsizási intézete köti össze. ... A híres füredi Anna-bálra nagyban készülnek; számos vendég érkezik ekkorra, miután e bállal a tulajdonképeni fürdő-évszak végét éri.

A július 25-i számában: „**Napi hírek és események** ... – A Balaton-Füreden tervezett nagy Anna-bálra innen Pestről is sok vendégek, tánczosok és zenészek fognak menni, úgy hogy a szokott szállítási eszközökkel mindazoknak oda elvitele teljes lehet[et]lenség lenne – azért igen helyes intézkedés, miszerint ez ünnepély alkalmára több külön szekerek állítatnak, melyek a vendégeket Füredre szállít-

ják. Székesfehérvárról is fognak oda külön alkalmatlóságok indulni.”

A szeptember 13-i számban ez olvasható: „**Kaposvár, augusztus végén** Itt a cholera-járvány még nem igen fordult elő, ellenben a vidéken nagyban uralkodik ... Eszmélánczolatnál fogva méltó sajnálattal írhatom, miszerint a mindenki előtt köztiszteltben volt és nagyrabecsült megyei törvényszéki tanácsos Kováts Imre úr, Balaton-Füreden múlt héten ezen járvány áldozata lett. ő benne a magas kormány egy ritka készütsége, józan észszel párosult, a jogi pályán tapasztalatdús egyént vesztett el.” Ugyanott, egy másik oldalon: „**Napi hírek és események** ... – Másik pusztító vészünk a cholera nézve a szomorú és öröndetes hírek egyszerre érkeznek. Míg a balaton-füredi fürdőt m[últ]. hó 24-kén oly véletlenül és hirtelen lepte meg e járvány, mikép a 30-nál alig többre menő vendégek közöl az első éjen 3 halt el ...” (A fenti tudósításban említett hamvai Kovács Imre augusztus 18-án hunyt el, az első kolerás áldozat augusztus 11-én halt meg Füreden.)

Továbbá, amint azt a „Religio” szeptember 11-i számában is írta: „Pannonhegyi sz. Benedek rendjé közelebbi napok alatt, aug. 31-től sept. 3-áig érzékeny veszteség érte, négy tagja esvén a cholera áldozatul, úgymint: Horvát Theodorik, tihanyi könyvtárnok, ki már több év óta roncsolt egészsége miatt erősb munkát kívánó hivatalt nem viselhetett, életének 56 ik évében; Farkas Irén[iusz], a tihanyi convent perjele, egyik legkedveltebb tagja a rendnek, élete 57-ik; Vidák Euseb sopronyi tanár, hazánk első rendű numismaticusa, élete 50-ik, 's végre a köztiszteltű historiens Maár Bonifác, egy ritka jellemű, s érdemű férfiú élete 68-ik évében. Mind Balaton-Füreden kaptott meg a járványtól; s Vidákon kívül, ki hasztalan menekült Pannonhegyre [Pannonhalma], a többi mind ott vált meg a mulandó élettől. Isten adjon nekik örök nyugalmat!” majd a szeptember 25-i számban: „Nemrég egyvalaki tudományos elkészütséggel törekedett bebizonyítani, miszerint Balaton gyönyörű vidékeit, nevezetesen a hírneves gyógyerejű szép Füredet a cholera nem fogja bánthatni; 's íme, a cikk alig hagyta oda a sajtót, és a cholera ép[p]en Füreden borzasztóbban kezde dúlni, mint másutt.”

Valószínűleg a fürdőre érkező vendégekkel, de az is elképzelhető, hogy pont az Anna-bálra igyekvők valamelyikével érkezhett a fertőzés. A „Délibáb” 1855. augusztus 19-i számának „Budapesti szemle” rovata szerint a kolerát Somogyból érkezők hurcolták be Füredre.

Halottak anyakönyve

		m e g h e l e t	
Magyar l. év napja		A meghaltak vagy kiadatottak n. l. vagy elhunytak neve, lakosa	Államháztartási és leltári háztartási
1.	1855 Febr. 8.	Vas Lóránd szász, evangy	Állam. házt. 1.
2.	1855. Márc. 14.	Németh István evangy. elöljáró. Kőrös	Állam. házt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.
3.	1855 Márc. 16.	Né. László István's Péter felismerés Kőrös felismerés	Állam. házt. 22.
4.	1855 Márc. 17.	Gyermek János felismerés	Állam. házt. 23.
5.	1855. Ápril. 18.	Né. László István's Péter szász elöljáró Kőrös felismerés	Állam. házt. 24.
6.	1855. Máj. 2.	Németh István's Péter szász elöljáró Kőrös felismerés	Állam. házt. 25.
7.	1855. Máj. 12.	Németh István evangy	Állam. házt. 26.
8.	1855. Jún. 1.	Németh István evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 27.
9.	1855 Jún. 20.	Németh István's Péter evangy	Állam. házt. 28.
10.	1855. Júli. 4.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 29.
11.	1855 Júli. 12.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 30.
12.	1855. Júli. 25.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 31.
13.	1855 Aug. 2.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 32.
14.	1855 Aug. 9.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 33.
15.	1855 Aug. 9.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 34.
16.	1855 Aug. 14.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 35.
17.	1855. Aug. 17.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 36.
18.	1855 Aug. 17.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 37.
19.	1855 Aug. 18.	Németh István's Péter evangy. elöljáró Kőrös	Állam. házt. 38.

A balatonarácsi református halotti anyakönyv egy lapja 1855-ből – 1. oldal

az 1855-ös évi

N a t			Halál oka	Halál dátuma	Halál helye
szül. no	Halálkor	Nemzetisége vagy a halál utáni név	Halál oka	Halál dátuma	Halál helye
szül. no	67 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	69 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
f	7 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	61 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
f	18 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
f	9 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	78 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	80 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	6 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	49 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	2 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	69 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
f	4 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	1 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	19 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
f	1 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	57 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
"	44 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi
szül. no	62 év	Magyar királyi	Magyar királyi	1855. szept. 10.	Magyar királyi

A balatonarácsi református halotti anyakönyv egy lapja 1855-ből – 2. oldal

1855. évi		P a l o z n a k i		R ó m a i k a t o l i k u s h a l o t t i a n y a k ö n y v	
	1855.	Elisabetha, vidua	Strass.	1	36
47.	7 ^o	Stephani Pinter. p. b.	n. n.	1	36
	1855.	Emilia, filia Elisa,	Strass.	1	36
48.	7 ^o	vidua Pinter. p. b.	n. n.	1	36
	1855.	Adam, P. Theodorus Dönölk.		1	36
49.	27 ^o	Storvat. O. S. B. Bibl. Titany.		1	36
		Aug. officarius.		1	36
	1855.	A. P. D. Joannes Jan. Titany.		1	36
50.	8 ^o	Kao. O. S. B. Prior	Juda in	1	36
		Syrtay Titanyensis.	acidulis.	1	36
	1855.	A. P. D. Bonifacius Janissus.		1	36
51.	3 ^o	Mala. O. S. B. Lora	Juda in	1	36
		Syrtay vidua Prof. Adam.	acidulis.	1	36
	1855.	Stephanus Procto.	Juda in	1	36
52.	7 ^o	vidua Elisabetha	acidulis.	1	36
		Syrtay vidua. Hajid D. talis.	n. n. 298.	1	36
	1855.	Jordanus, Michael	Juda in	1	36
53.	3 ^o	Stinger filius. Scriba.	acidulis.	1	36
		Syrtay	n. n. 300.	1	36
	1855.	Barbara Pusoli.	Strass.	1	36
54.	12 ^o	vidua.	n. n. 311.	1	36
	1855.	Elisabetha, Jacobi Kal	Strass.	1	36
55.	14 ^o	filia. vidua.	n. n.	1	36
		Syrtay		1	36
	1855.	Joannes Kencsich. Lora	Ab. 311.	1	36
56.	26 ^o	Mariae vidua.	n. n.	1	36
		Syrtay vidua. D. Adam.		1	36
	1855.	Michael, P. P. P. P.	D. P.	1	36
57.	27 ^o			1	36

A paloznaki római katolikus halotti anyakönyv egy lapja 1855-ből – 1. oldal

A „Hölgyfutár” 1855. július 20-i számában írta: „Füreden az Annabálra már is nagyban készülnek, valamint egy ezt pár nappal megelőzendő zártkörű vigalomra, mely évenként >>Flóra-bál<< cím alatt szokott rendeztetni.”

A „Hölgyfutár” 1855. augusztus 6-i számának „Balatonfölvídedi levelek X.” című tudósításában Pap Gábor így írt bálról: „... Az Annák tiszteletére rendezett tánc-estély – mint Pesten, úgy B.Füreden is rendkívüli fényvel tartatott meg. Az esténként étkezés után rögtönzött tánc-estélyek nagyszerűség szempontjából össze sem hasonlíthatók ezzel. – Az Anna-nap esti tánc-estély csak előkészület volt a valódi tánc-estélyre, mi az étkezési teremből nyíló táncteremben f. hó 30-ki esti 9 órakor kezdődött. ... Füred szép hölgyeit gyönyörű koszorúba fűzé össze e táncestély ... s a férfinak – ki e koszorúból választani akart – meggyűlhetett szívéveli baja, mert ily sok szépség között igen nehéz a választás;...

Az estély túlnépes volt, népesebb, mint valaha. Az urodalmi vendéglő tánc-termét Anna-estélykor ennyi vendég még sohasem látogatta meg. S honfíui örömmel írhatom, hogy a társalgás túlsúlyúlag magyar nyelven folyt – s így a vendégkoszorúban nem csak a magyar elem – hanem társalgási nyelv szempontjából is a magyar érzelm is túlsúlyú volt. Vajha ugyan ezt írhatnám a táncról is ... de itt fájdalommal láttam a körmagyar tökéletes kihagyását, s míg a bokortáncot (cotillion) órák hosszat járták, míg a polkák- s keringőkkel a hölgyeket szélsőségig fáraszták, addig egy egy – táncrendben előjövő csárdásnak legfőlebb egy rövid órát szentelének. ...

Az augusztus 7-i számban folytatódott a beszámoló: „Hiszem, hogy önök szeretnének e tánc-estély szépeivel – ha már személyesen nem lehet is, legalább névleg megismerkedetni, s ez ismertetést levelezőjüktől várják. De ennyi szépség közt az elsőség koszorúját – királynői címet, egnyek odaitélni szinte lehetetlen – s nem is lehet, hacsak a levelező ily ízlés általi döntendő kényes kérdésben, az ellenkező ízlésűek megrovását, s a mellőzött szépségek jeges neheztelését magára vonni nem karja. – Említhetném azok közül – kiket ismerni szerencsés vagyok – a táncokat kellemes könnyűséggel s ügyesen lejtő P.....dy Vilma kisasszonyt – emléthetném a honfíui s leányi érzetet tettekben nyilvánítani szokott gr. Cs..i család honleányi érzelmű hölgyeit ... az oly sok imádótól környezett Sz. kisasszonyt ... s többeket ... Tánc-szünetek alatt az éttermet előzőnlé az ifjúság, s míg a hölgyek fagyaltotztak, addig a fiatalság által körülült asztaloknál pezsgős üvegek dugói durrogtak ... s habzó ital lángnedvéből merítének kellő

bátorságot a teendő nyilatkozatokhoz ... mert a szépség ellen folytatott háború megnyeréséhez – melyben gyakran a vesztes fél legtöbbet nyer – fő kellék a bátorság, s ennek birtoka nélkül – főleg ha az ostromolt szépség az ügyesség hatalmas fegyverével küzd – diadalt nem is remélhetni. ...

Egy más nevezetes – halaszthatatlan teendője is van az uradalomnak, a teendő a mielőbbi építkezés. Szükségességét igazolja a körülmény, hogy e saison alatt – még pedig jóval Anna-estély előtt – sok vendég nem kaphatván a fürdőhelyen szállást, nem saját jószántából – hanem kényszerűségből Füred s Arács falukban, vagy a szőlőhegyen volt kénytelen szállást fogadni ...”

Feltehetően szintén (vagy legalábbis részben) az Anna-bálokkal kapcsolatos hasonló tapasztalatok vezethettek ahhoz a döntéshez, amely az 1858. augusztus 25-én megtartott fürdőbizottság ülés jegyzőkönyvének 4. pontja szerint a következőt tartalmazta: „Ismét felkéretik a cs. kir. helytartósági osztály: jövőre minden három napig itt mulató vendég a gyógydíjat fizesse, annál is inkább, minthogy a tapasztalás mutatja, hogy azon időszakban, midőn Füred a fürdőszak fénypontját [Anna-bál] éri, legnagyobb rangú egyének mulatnak, kik legfőbb kényelmet követelnek, s részt vesznek zenében s mulatásban, minthogy öt napon túl nem maradnak, gyógydíjat nem fizetnek, melly elhárítatnék azáltal, ha öt nap helyett három napig mulató vendégek gyógydíjat fizetni kötelezhetnek.” Az 1855. július 26-i ülésen döntöttek úgy, hogy az öt napon túl itt tartózkodó vendégektől gyógydíjat szednek. A soproni helytartósági osztályhoz már 1857-ben benyújtották a három napos határidőre vonatkozó kérést, és ezt valószínűleg még 1858 őszén, vagy 1859 első felében engedélyezték is, mert az 1859. augusztus 24-i ülésen már a 3 napon túl itt tartózkodó vendégek által fizetendő gyógydíj megemelését kérték.

A „Hölgyfutár 1855. augusztus 9-i számában ezt írta Pap Gábor: „... BFüredről az előbbi években az Anna-estély után rendszeren haza szoktak oszlani a vendégek. Ez nehezen fog jövőben történni. Már két éve, hogy a fürdő saison augusztusban is elég népes volt, ... s jelenleg annyi vendég van BFüreden mint ha az Annaestély nem múlt volna el, hanem még ezután következne. Egymást érik most is a szállásrendelő levelek s a megrendelők névsorában a fensőbb arisztokratia több tiszteletben álló tagjainak nevével találkozunk. ...”

Az 1855-ös Anna-bálról a „Déliab” 1855. augusztus 5-i számában Bulyovszky Gyula is beszámolt.

Pap Gábor a „Hölgyfutár” augusztus 16-i számában írta, a XIV. levelében: „Bfüred nemcsak a gyógyulni vágyók mekkája ... ide sereglenek azok is, kik élvezni, s szórakozni akarnak. ... ajánlom hát az uradalom figyelmébe a zenészeknek augusztus 15-kén túli megmarasztását ... még pedig egyenesen a b.-füredi fürdőhely tulajdonosai érdekében is! ...” Azon felül, hogy a jelek szerint valószínűleg Pap Gábor a fürdőhely úgymond önkéntes propagandistája is volt, a szezon meghosszabbításának gondolatával már ekkoriban is foglalkoztak, ez nemcsak napjaink jelensége. Mellesleg: a Pap Gábor által írt levelekben nyomát sem találtam annak, hogy csak megemlítette volna az országon éppen végigsöprő járványt – érthető okokból.

Bár izraelita anyakönyvek még ebből az időszakból sem állnak rendelkezésre, a „Veszprémi Független Hírlap” 1888. július 21-i jó harminc évvel későbbi leírásából [„Écsy László és Balaton-Füred az idén” (szerzője: Cassius)] kiderül, valószínűleg voltak zsidó áldozatok is a fürdőhelyen. A visszaemlékezésből továbbá úgy tűnik, a fürdőigazgatóság megpróbálta eltitkolni a kolerás eseteket, illetve úgy intézni az ezzel kapcsolatos teendőket, hogy azok a fürdő életét ne zavarják meg: „... Midőn a kolera olyan erősen pusztított Savanyu-vízen; a Horvát-házban meghalt Mocsyné, a vendéglőben Kovács Imre; az ófürdőház egyik folyosóján vagy három izraelita koporsót hengergettek egy éjjel; a fenyümag <sic> füstjétől felkondorodott a hajad s mindig azt mondták, hogy sunkát <sic> füstölnek ... Midőn Bizai a kávéház előtt székre állva deklamált! [szónokolt] hogy gazember, a ki ily veszélyben megugrik, s ott hagyja Füredet: s ő szökik meg először, ha a fiatalság a ligetben el nem fogja; maga vitte kofferját a hátán. Dr. Orzovenszky, az elegáns gavallér semmikép sem állhatott útjába, hogy a hirtelen másvilágra készülők ki ne szökjenek a paradicsomból; a ki nappal meghalt, éjjel kivitték Arácsra,

oly csendesen, hogy még kocsija se döcöczent; senki sem halt meg még sem, csak azt láttuk, hogy minden nap kevesebben vagyunk ...”

A cikkben említett Mócsy Jánosné augusztus 11-én, Kovács Imre 18-án hunyt el kolerában.

A következő nagy járvány 1866-ban dél felől a Duna mentén, a kereskedelmi utakat követve szivárgott be az országba.

Az utolsó ilyen jellegű nagy demográfiai válság 1872–1874 között sújtotta az országot.

A füredi gyógyfürdőt az 1866-os és az 1872–74-es járványok – úgy tűnik – nem érintettek komolyabban. Az 1866-os halotti bejegyzések között a paloznaki anyakönyvben októberben szerepel egy kolerás haláleset, de az Lovason történt. Az 1872–74-es járvány esetében a füredi református anyakönyvben 1873 októberében található egy füredi kolerás haláleset, egy 17 éves fiút ragadott el kór. 1874-ben még volt Füreden és Arácsoson 7 (fekete) himlő eset, amely halállal végződött. A vizsgált, szóban forgó években volt még elvéve például skarlát, vérhas, hagymáz (tífusz) illetve egyéb fertőzőes eredetű elhalálozás is. Az izraelita anyakönyvben a kérdéses években található több haláleset, amelyeknél a halál oka „ismeretlen”, viszont kolerás esetről egyáltalán nincs említés.

A nyári szezonban tartott rendezvényeket (így az Anna-bált) ezek a zömében a késő ősz folyamán bekövetkezett megbetegedések, illetve halálesetek érdemben nem befolyásolták, így azokat meg is tartották, amint arról a korabeli sajtó is részletesen beszámolt.

A kolerajárványok az első világháborúig még menetrendszerűen sújtották az országot, de ezt (1872–1874) követően igencsak „megszelídültek”. A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján meg lehet kockáztatni azt a feltevést, hogy ezek a járványok Balatonfüredet és Arácsot már nem érintették.

Forrás:

Az 1848-49-es szabadságharc egészségügye és honvéderőssai / sajtó alá rend. Gazda István Piliscsaba – Budapest: Mati – Semmelweis Orvostörténelmi Múzeum Könyvtár és Levéltár, 2000.

Eötvös Károly: Balatoni utazás. Budapest, 2005.

Fodor József: Kolerajárványok Magyarországon. In: Természettudományi Közöny. 1885. (17. évf.) 185. sz. 35. p.

Hudi József: A balatonfüredi színházak és színészet története (1831–1861), 2008.

Katona Csaba: Akiket a fürdőn ért a forradalom. A balatonfüredi fürdő 1848–49-ben. In: Századok, 137. (2003/5.) sz. 1231–1251. p.

Katona Csaba: Füred és vendégei. Egy fürdőhely „társadalmá” a múlt században. In: Füredi História, 2001/1–2. (1.) sz. 14–23. p.

Lichtneckert András: A balatonfüredi fürdőbizottság jegyzőkönyvei 1855–1917. Balatonfüred, 2010.

Mádai Lajos: Hat nagy kolerajárvány és a halandóság Magyarország dél-dunántúli régiójában a XIX. században. In: Demográfia 1990. 1–2. sz., 58–95. p.

Mádai Lajos: Az 1848–49-es szabadságharc és a kolera. In: Egészségtudomány, 1992. 97–109. p.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988.

korabeli sajtó, arácsi, füredi és paloznaki egyházi anyakönyvek

TÓTH-BENCZE TAMÁS

ÚJFENT KISS ERNŐRŐL

A Füredi Históriaiban korábban megjelent közleményekben azt írtam, megkockáztatom azt a feltételezést, hogy Kiss Ernő nem huszár, és nem kapitány volt 1825-ben, ahogy azt a hagyomány és a közhiedelem számon tartja, és a huszárokhoz valószínűleg csak a századosi / kapitányi rang elérése (megvásárlása után) került. Nos, ez most már nem csak feltételezés, hanem tény.

Kiss Ernő József János – aradi perének iratanyaga szerint – a következőképpen nyilatkozott katonai pályafutásának kezdetéről: „1818 júniusában léptem be hadapródként a Károly főherceg ulánusokhoz ...”.

1819-ben, nevelőapja halálakor, a kiadott gyászjelentés szerint: „... *Cadeten bei E. H. Karl Uhlanen Ernest von Kiss ...*”, vagyis ulánus kadét, azaz tisztjelölt volt.

Az 1819. évi rangsorolásban („*Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*”) az alábbi olvasható: „(3.) *Uhlanen-Regiment 1801 errichtet 1802 Carl Ludwig, Erzherzog, FM. – Cadeten: ... Ernst, Kiss v[on].*” Az 1820., és 1821. évi rangsorolási jegyzék szerint még továbbra is kadét volt a 3-as ulánusoknál: „*Cadeten: ... Kiss de Ittebe et Ellemir, Ernest*”. Az 1822. évi rangsorolási jegyzék szerint: „(3.) *Uhlanen-Regiment 1801 errichtet 1802 Carl Ludwig, Erzherzog, FM. – Unterlieutenants: Kiss de Ittebe und Ellemir, Ernest*”, azaz alhadnagy, másképpen: másod-, vagy második hadnagy. Ezek szerint vagy 1821 végén, vagy 1822 elején kaphatta meg tisztii kinevezését. Az 1824. évi rangsorolás szerint még továbbra is a galíciai 3. ulánus ezrednél másodhadnagy. Az 1825. évi rangsorolás szerint már „*Oberlieutenant*” azaz, fő- vagy elsőhadnagy, de még mindig a 3-as ulánusoknál. Az 1826-os rangsorolási jegyzék szerint úgyszintén.

A korabeli sajtóban is nyomon követhető katonai pályafutása.

„A Nemzeti Casino évkönyve” 1828. évi kiadásában olvasható: „*Kis Ernest, Cs[ászári]. Kir[ályi]. (kilépett) Fő Hadnagy*”. Minden bizonnyal az 1826-os házasságkötése (szentgyörgyi Horváth Krisztinával történt megismerkedéséről és a vele kötött frigyéről részletesen lásd a folyóirat 2016. évi 1. számában, Balogh Gyula cikkét) miatt – az apósa által szabott feltételnek eleget téve – kilépett a hadseregből, ugyanis az 1827. évi rangsorolási jegyzékben már nem szerepel a neve.

Az 1828., és az 1829. évi rangsorolásból is hiányzik.

„A Nemzeti Casino évkönyve” 1829. évi kiadásában: „*Kis Ernest, Cs[ászári]. K[irályi]. Kapitány.* Az 1830. évi rangsorolás-jegyzékben újra olvasható a neve, eszerint másod-százados az 5. huszárezredben: „(5.) *Husaren-Regiment – Zweyte Rittmeister ... Kiss v[on]. Ellemér et Ittebe, Ernest*”. Abból kindulva, hogy a „Nemzeti Casino” 1829. évkönyvében is megtalálható századosként, valószínűleg már 1829-ben – a gyászév letelte után, és miután csecsemő kislányáról, Krisztina Izabelláról is megfelelően gondoskodott – visszalépett a hadseregbe.

„A Nemzeti Casino évkönyve” 1830. évi kiadásában szintén olvasható, hogy: „*Kis Ernest, Cs[ászári]. K[irályi]. Kapitány.*”

„A Nemzeti Casino évkönyve” 1831. évi kiadásában: „*Kis Ernest, Gr[óf]. Radeczky Huszár Ezredében Kapitány.*”

„A Nemzeti Casino évkönyve” 1832. évi kiadásában: „*Kiss Erneszt, Szárdiniai Király' Huszár Ezred[bel]i Százados.*”

A „Jelenkor” 1836. július 23-i számában: A' cs[ászári]. kir[ályi]. hadseregnél közelebb történt változások: ... – őrnagyságra köv[etkező]. kapitányok: *Wagner Hubert a' 44 sz. soredrednél; Kiss Erneszt a' szardiniai huszároknál; ...*”

A „Jelenkor” 1837. július 5-i számából megtudhatjuk, hogy „*Kis Ernest, őrnagy szardiniai király 5. sz. huszárezrednél, pápai Kris[z]tusrendet; ...*” kapta meg.

A „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1838. december 22-i számában olvasható: „... *Alezredesek-ké lépettek elő következő őrnagyok: ... Ittebei Kiss Erneszt sardiniai király' ezredéből, würt[t]embergi király' huszárezredéhez ...*”

A császári és királyi hadsereg lovastisztjeinek névjegyzékéből („*Die Reiter-Regimente der k. k. österreichischen Armee*”) kiderül még, hogy 1839-ben eleméri és ittebei Kiss Ernő alezredest áthelyezték a 10. huszárezredhez: „*Ernest Kiss v. Ellemir et Ittebe, 1839 transferiert zu Hussaren Nr. 10.*”

A „Honderü” 1843. november 4-i számában: „– *Alezredes ittebei Kis Ernest úr Lengyelországból több hónapokra szabadsággal visszatért, s bánáti jószágaira rándult.*”

1845-ben ezredessé lépett elő, áthelyezték a 2. huszárezredhez: „*Ernst Kiss v[on]. Ellemir et*

Jttebe, 1845 Oberst bei Hussaren Nr. 2. („Die Reiter-Regimente der k. k. österreichisches Armee”), valamint a hadsereg 1845. évi tiszti névsorában az alezredeből ezredessé előléptettek között ez található: „Kiss v[on]. Ellemer und Ittebe , Ernst, von König Friedrich Wilhelm von Preussen Hus. R. Nr. 10, bei EH. Joseph Hus. R. Nr. 2.”.

A „Pesti Hírlap” 1846. június 25-i számában olvasható: „A’ 2. huszár-ezred’ 244. ívén: Kiss Ernest ezredes ... ” 5 Ft-ot adományozott egy alap javára.

Az „Életképek” 1847. február 6-i számában olvasható, hogy „Kis Ernő ezredes úr 800 p[engő]. for[int].” adománnyal járult hozzá a szegények segélyezéséhez.

Kiss Ernő 1829-től a zömében Lombardiában, Milánóban állomásozó 5., ekkor még IV. György angol királyról, majd 1831-ben a szárd-piemonti királyról (Károly Albert) elnevezett huszárezredben [amely inkább Radetzky-huszárezred néven volt ismertebb, a másod-ezredtulajdonos gróf Radetzky tábornagy volt, valamint egy ideig ő volt az ezredparancsnok is] szolgált helyettes századosként. 1838-tól a 6. (Württemberg) huszárezrednél szolgált, amely a mai Lengyelországban és Ukrajna területén levő Galíciában állomásozott. (Ebben az ezredben szolgált az 1848-ban hazaszökéséről elhíresült Lenkey-féle század is.) Következő szolgálati helye a 10. huszárezred, a későbbi Vilmos huszárok. Az alakulat állomáshelye 1831 és 1848 között szintén Galíciában volt, 1840-től az ezredtulajdonos IV. Figyes Vilmos porosz király. Az 1843–1844 évi szabadság valószínűleg ezredessé történő előlépését előzhette meg, ekkor helyezték át a 2. huszárezredhez, ahol egyúttal ezredparancsnok is lett. Az egység a Temesközben (Bánát / Bánság) állomásozott. A 2. huszárezred tulajdonosa 1795-től 1847-ig József főherceg, 1847-től I. Ernő Ágost, Hannover királya volt. Ebből következik, hogy 1847-ig Kiss Ernő a 2. „József főherceg” huszárezred parancsnoka volt, és – formailag – a 2. „Hannover” huszárezredet csak 1847-től vezethette.

Karrierjét ezredesként fejezte be a császári és királyi hadseregben, Újpecsen. 1848-ban felajánlotta szolgálatait a magyar kormánynak, amely tábornokká, majd altábornaggyá nevezte ki. A „Die Reiter-Regimente der k. k. österreichischen Armee” 1866. évi kiadásának 2., a huszárokról szóló kötetében az alábbi olvasható az ezredeseket felsoroló részben: „Ernest Kiss v. Elemer et Ittebe, Rgts.-Comdt, 1848 abgänglich.” – azaz 1848-tól „hiányzó”.

Aradi perében az 1848. évi forradalmi eseményekhez való hozzáállásáról az alábbiak szerint nyilatkozott: „... Múlt év áprilisában ezredtörzsemmel Újpecsen, a Bánságban állomásoztam, és e hónap 26-án Piret vezénylő tábornoktól azt az utasítást kaptam, hogy ezredemmel és egy zászlóalj Sivkovich gyalogsággal Kikindára vonuljak és állítsam helyre a nyugalmat ... A parancsot teljesítettem ... Múlt év június hónapjában Piret vezénylő tábornok úr őnagyméltósága utasított, hogy ezredemmel tétessem le az esküt a március 15-i magyar alkotmányra, de mivel nem tudtam, milyen cím illeti meg ebben az esküben őfelségét Ferdinánd császárt és királyt, és mert az ezredem sem volt egy helyütt, ezekre vonatkozóan kérdést, illetve előterjesztést intéztem a főhadparancsnokhoz, és mert választ nem kaptam rá, az eskü letétele ez alkalmammal elmaradt. Július elején Bechtold tábornok urat nevezték ki a rácok elleni hadsereg parancsnokává, és engem is őalája rendelték. Bechtold tábornok úrtól aztán azt a parancsot kaptam, hogy hadtestem magyar csapataival, azaz ezredemmel és öt század Dom Miguel gyalogsággal tétessem le az esküt a magyar alkotmányra, és én ezekkel a csapataimmal le is tettem az esküt. Ebben az időben, augusztus hónapban, Nagybecskereken állomásoztam, és ekkor a temesvári főhadparancsnoktól parancsot kaptam, hogy egész hadtestemmel vonuljak Temesvárra ... De még mielőtt ezt a parancsot megkaptam, a budai főhadparancsnok, báró Hrabovszky altábornagy úr Székesfehérvárra rendelt, hogy a magyar csapatok parancsnokságát a bán ellen átvegyem. Mivel azonban megérkezésemkor ő királyi fenségét, a főherceg-nádort nem találtam ott – bár erről biztosítottak –, és láttam, hogy Moga altábornagy úr és Holsche és Teleki tábornok úr ott teljesít szolgálatot, kijelentettem, hogy én itt fölösleges vagyok, és visszatértem helyemre, a Bánságba. ... Végezetül ki kell jelentenem, hogy a bekövetkező eseményeket előre látva már múlt év februárjában Récsey tábornagy úrhoz fordultam, hogy szabadságot kapjak Olaszországba, és ott gróf Radetzky tábornagy úr alatt szolgálhassak. ... ” Védekezését a hadbíróóság nem fogadta el, 1849. október 6-án az aradi vértanúk egyikeként végezte be életét.

Ennek alapján most már megkérdőjelezhetetlen tény, miután 1826-ban kilépett a hadseregből (az ulánusoktól), majd 1829-ben ismét visszatért az aktív szolgálatba, a huszárokhoz csak a századosi rang elérése [vagyis inkább megvásárlása] után került.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

EGY FÜREDI SZOBOR NYOMÁBAN

A 2004-ben (és 2005-ben is, javított és bővített kiadásként) megjelent a „Balatonfüred emlékjelei” c. kötet 36. oldalán írnak a Kisfaludi Strobl Zsigmond által készített „A Gyík” elnevezésű szoborról. A közlés szerint 1957 júliusában állították fel. Ezt valószínűleg a művész unokaöccsének visszaemlékezésére alapozták, amely szerint a művész egy, korábban készített szobrát adta el a füredieknek, ugyanis a SZOT szanatórium épület-együttesének felújítása megkezdésekor felkérték Kisfaludi Strobl Zsigmondot egy alkotás elkészítésére, a többi unokaöccse, Kisfaludi Strobl Jenő 1975-ben így mesélte el: *„Nagybátyámról köztudott volt, hogy igen ügyes üzletember hírében állt. Amikor felkérték a felállítandó szobor megalkotására, gondolkodás nélkül igent is mondott a rövid határidő ellenére. Ennek hátterében az állt, hogy műtermében sok olyan befejezett alkotás is foglalta a helyet, melynek még nem volt gazdája, – több alkalommal csak úgy, előre is dolgozott – vagy valami miatt nem kerültek kihelyezésre. Ez a szobor is ott állt a többi között, amelyet még régebben készített. Segédeivel átcsiszoltatta és készítettett hozzá egy kör alakú medencét, készen is lett a megrendelés, jelenlétében a mai helyén elhelyezésre is került. Akárcsak én, ő is rendszeresen visszajárt a Szanatóriumba 2-3 hetet pihenni, de a szűk családi környezetén kívül másnak nemigen beszélt erről az alkotásáról.”*

2017 nyarán egy budapesti ismerősöm rákérdezett, hogy van-e esetleg valami pontosabb dátum a szobor elkészüléséről. Akkor csak „ötlet” gyanánt mondtam neki, hogy a szobor talapzatán talán van dátum, utánanézek. Valamivel később sort is kerítettem erre. Nem kellett messzire menni, a Gyógytéri, az Anna Grand Hotel előtti kis parkban álló szobor megközelítése nem volt egyszerű, de végül közelebről is szemügyre vettem az alkotást. A talapzaton ugyan nem, de magán a szobor alsó részén találtam valamit, és nem akartam hinni a szememnek. Újból, jobban megnéztem, aztán le is fotóztam, mert már eleve ezzel a szándékkal indultam el. A következő bevésés látható a szobor alsó részén: *„Kisfaludi Strobl 1958”*. Nahát, mondtam magamban, hogy az ördögbe állíthatták fel akkor már 1957-ben?

Az 1957-es szoborállítását Elek Miklós nyugalmazott gyűjteményvezető is megerősítette, ugyanis határozottan emlékszik arra, hogy édesapja, aki a

SZOT szanatórium főkönyvelője volt, 1957 nyarán állította ki a számlát a szobor árának kifizetéséről. Eltévészttették volna az évet a véséskor?

Nem, nem téves a szobor évszáma. Kellett egy darabig nyomozni utána, de úgy gondolom, megvan a magyarázat.

A Középdunántúli Napló 1957. június 21-i számában látott napvilágot az alábbi közlés: *„Két új szobrot kap Balatonfüred. A Balatonfüredi Szívkórház nemrégiben Medgyesi >>Lantos nő<< két méter magas, műkő szobrát kapta, hogy a kórház parkjában állítsák fel. A kórház vezetősége úgy döntött, hogy a fürdő előtti parkrészre helyezik. Az alapzat elkészítéséhez már hozzákezdtek. A SZOT szanatórium két példányban megrendelte Kisfaludi Strobl >>Gyík<< című szobrát. Az egyik műkőből készül, amelyet már az idei Anna-bálra felállítanak a SZOT előtti díszkertben. A másik szobor nyersanyaga nemes kő. Ha ez is elkészül, ezt állítják fel Balatonfüreden, a műkő szobrot pedig valószínűleg Hévízre szállítják.”*

Ezek szerint eredetileg a gyorsan elkészített (vagy már eleve kész) műkő változatot láthatták 1957 nyarán az egykori Kurszalón / Gyógyterem, a mai Anna Grand Hotel díszterme előtti kis téren.

További kutatás után pedig arra is fény derült, hogy a Balatonfüreden látható „nemes kő” (értsd: márvány) szobrot csak valamikor az 1958-as év elején, kora tavaszán, legkésőbb a március 26-át megelőző napokban állították fel.

A Középdunántúli Napló 1958. március 27-i számának harmadik oldalán a következő olvasható: *„Új szobrok Balatonfüred parkjaiban A hajdani balatonfüredi nyári színpark bejáratánál felállították a száz esztendővel előtti színházépület homlokzatát díszítő hat oszlopot, amelyet annak idején Kisfaludy Sándor kérésére Festetich László aján-*

dékozott a színháznak. A szanatórium előtti téren Kisfaludi Stróbl Gyík című, fürdőző nőt ábrázoló híres alkotását. A móló melletti part évszázados fái között Medgyessy Ferenc Lantpengető lánya-a <sic!> gyönyörködteti az üdülő vendégeket.”

A Népszava 1958. március 26-i száma (egy nappal korábban) így számolt be erről: „**Új szobrok Balatonfüred parkjaiban** A balatonfüredi szanatórium előtti téren felállították Kisfaludy-Stróbl Zsigmond >>Gyík<< című szobrát. A móló melletti part évszázados fái között Medgyessy Ferenc >>Lant-pengető lánya<< látható, a hajdani balatonfüredi nyári színpad bejáratánál felállították a száz esztendővel ezelőtti színházépület homlokzatát díszítő hat oszlopot.”

Hogy az 1957-ben felállított műkö első változat valóban Hévízre, vagy hova került, azt nem sikerült kideríteni. Mindenesetre a parádfürdői kórház parkjában a volt Freskó étterem keleti oldalán áll, szinte elbújva a balatonfüredi szobor hasonmása. Sövényvel – a balatonfüredihez hasonlóan – szorosan körbe van kerítve, alig lehet észrevenni. Ezt a szobrot feltehetően valamikor az 1940-es évek elején állíthatták fel. Szintén Kisfaludi Strobl Zsigmond munkája, és – nem fogják elhinni – az elnevezése is megegyezik a balatonfüredivel.

A szobor legelső változata 1921-ben készült el. Az 1911-es „Fürdés” (vagy „Fürdés előtt”) aktszobrát egy olyan akt szobor-sorozat követte, mint a „Guggoló leány” (1915), „A gyík” (1921), „A kis makrancos” (1921), „Liliom” (1922), „Lábát törő asszony” (1922), „Strandoló” (1923), stb.

A művész ezeket a fehér márványból kivitelezett műveit, minden bizonnyal a várható keresletre való tekintettel, megsokszorozta, újra faragtatta, esetenként méret változtatással. Jó alaposan rácsfolva ezzel arra a hiedelemre, hogy a kőben és márványban kivitelezett szobor garancia a tökéletes egyediségre, szemben a bronzöntvényekkel, amelyek kontrolált (ugyan megkívánt, de rendszerint nem megvalósítható, sorszámozással ellátott) példányszámban sokszorosított egyedi tárgyak. Ezek az eredetinek minősülő márvány másolatok az elmúlt ötven év alatt egyre gyakrabban tűntek és tűnnek fel a műpiacon, ahol gyakran milliós nagyságrendű árakon keltek és kelnek el. Az alkotások számontartását tovább bonyolítja az, hogy a magyar szobrászok nem szokták műveiket sorszámmal ellátni, így nem túl valószínű, hogy a füredi szobron látható „1958” nem az évszámot jelöli, hanem azt, hogy füredi az 1958-as sorszámu példány az alkotásból.

A Népszabadság 1978. április 25-i számában, az apróhirdetések között olvasható: „*Műgyűjtők! Kisfaludy Stróbl Zsigmond >>Fürdőző nő gyíkkal<< című eredeti kararai fehér márványszobra eladó. Magassága 80 cm. Másolata a balatonfüredi szív-kórház kertjében van. BÁV becsértéke 90 ezer Ft.*”

Egy 2004-es árverésen a szobor 48 cm-es változata 1,5 millió Ft-ért kelt el. 55 cm-es variációja 1,6-ról 4,2 millió forintig emelkedett a BÁV 2005-ös árverésén. A rekordot a 61 cm-es példány tartja 6 milliós leütési árral.

A nemes anyagú reprodukciók mellett terrakotában is meglehetősen sok példány készült belőle. Egy részük már az 1930-as években, majd a Képcsarnok által az 1960-as, és 1970-es években gyártva és olcsó, de jó műalkotásnéként, tömegesen terjesztették őket.

Annyi biztos: a Balatonfüreden ma is látható 1958-ban készült és felállított „A gyík” is csupán az egyik az elkészült darabok közül.

A Magyar Nemzeti Galéria nyilvántartásában (egész pontosan: a leltárában) a következő Kisfaludi Strobl Zsigmond által készített „A gyík” (The Lizard) elnevezésű alkotásokra sikerült bukkanni: I.: rózsaszín márvány, 1921., 80 cm-es, leltári száma: 76.3.7.; II.: terrakotta, 1921., 52 cm-es, leltári száma: 76.3.121.; III.: mázas kerámia, 1921., 53 cm-es, leltári száma: 76.3.123.

A szoborból külföldre is került, pl.: Angliába.

A II. világháború utáni rendszerváltást követően Kisfaludi Strobl Zsigmond elismertsége nem változott, sőt. Külföldi szereplése ezután főként Moszkva felé irányult, ahol 1969-ben 85. születésnapját is ünnepelték, a díszvacsorán a szovjet művészeti akadémia elnöke köszöntötte. A magyar-szovjet kulturális kapcsolatokban betöltött szerepének és művészetének elismeréseként 1970-ben a szovjet Legfelső Tanács a Lenin-centenárium tiszteletére létesített emlékérmét, valamint a Szovjetunó Művelődési Minisztériuma díszoklevelet adományozott neki.

Egy 1971-ben megjelent, az öreg mesterrel készült interjú során a riporter az egyik – a műteremben látott – szoborral kapcsolatban megjegyezte: „... – Ez a márványszobor is nagyon ismerős. Hol is láttam? – Járt valaha Balatonfüreden? – Persze, persze, ez a híres gyíkos – kapok észbe és önkéntelenül megsimogatom a női akt lábánál levő gyíkot. – Érdekes! – nevet kedves-gúnyosan Zsiga bácsi. – Más látogatóim a legritkábban simogatják ott. Hacsaturján, a szovjet zeneszerző például körülsimogatta az egészet, kivéve a gyíkot, ...”

TÓTH-BENCZE TAMÁS

PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” C. KÖNYVHÖZ

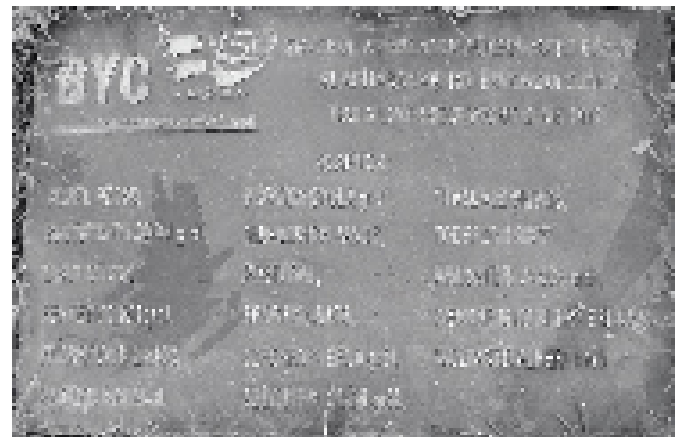
Emléktábla a BYC klubház épülete udvari falán.

Avatás ideje: 2017. március 18.

A tábla anyaga: bronz.

Felirata: „Emlékül / a <>Balaton-Füredi Yacht Egylet<< / alapításának / 150. évfordulójára. / Balatonfüredi Yacht Club / 2017. március 16. / BYC / 150 / 1867 – 2017 / Balatonfüredi Yacht Club”

Az avatás a táblán szereplőtől eltérően 2 nappal később volt. A Balatonfüredi Yacht Club jubileumi közgyűlését dr. Bóka István balatonfüredi polgármester nyitotta meg, utána Gerendy Zoltán (BYC elnök) mondott ünnepi beszédet, majd Varga Lajos emlékezett meg a jeles évfordulóról. A köszöntőket követően a 150 év történeti összefoglalását, valamint a jubileumi programokat Böröcz István ügyvezető igazgató ismertette. A közgyűlést követően a klubház udvarán dr. Kollár Lajos (MVSz elnök) ünnepi beszéde után Gerendy Zoltánnal közösen leleplezték az emléktáblát, majd Hantó István, és id. Pataki Attila egy időkapuszulát is elhelyezett a földben.

Emléktábla a hajó kikötő melletti rózsaparkban.

Avatás ideje: 2017. május 13.

A tábla anyaga: bronz.

A tábla felirata: „BYC / 150 / 1867 – 2017 / Balatonfüredi Yacht Club / Emlékül / a <>Balaton-Füredi Yacht Egylet<< / alapításának 150. évfordulójára / Balatonfüredi Yacht Club 2017. / Alapítók: / Aczél Péter / Batthyány Ödön gróf / Birly István / Festetics Pál gróf / Frankovich Lajos / Károlyi Gyula gróf / Kardos Kálmán / Mihalovich János / Rosty Pál / Semsey Lajos / Széchenyi Béla gróf / Széchenyi Ödön gróf / Teasdale Vilmos / Todesco Lajos / Waldstein János / Wenckheim Czindery Béla gróf / Wodianer Albert báró”

A 2017-es vitorlás évadnyitó ünnepségen dr. Bóka István és dr. Kollár Lajos beszéde után dr. Szabó Tünde államtitkár nyitotta meg az évadot. Majd Gerendy Zoltán klubelnök tartott emlékező beszédet a 150 éves klub múltjáról: „... 150 év jelentős idő, érdemes elgondolkodni a múlton. Úgy látom, hogy a sport és az egymás iránti tisztelet valamint a folyamatos megújulási szándék a legfontosabb alapjai az egyesületnek. Évente kétszáz gyerek tanul vitorlázni a táborainkban, generációk nőnek fel a BYC-nél ...”. Ezt követően dr. Szabó Tünde (sportért felelős államtitkár), Gerendy Zoltán (BYC elnök), Böröcz István (BYC ügyvezető igazgató), dr. Kollár Lajos (MVSz elnök), Konrád Károly (államtitkár), és dr. Bóka István, balatonfüredi polgármester felavatták és megkoszorúzták a 150 éve megalakított vitorlás egyesület 17 alapító tagjának emlékére a kikötő melletti rózsaparkban elhelyezett bronz táblát.

Emlékfa a sétányon, a Nobel-díjasok ligetében.

Ültetés ideje: 2017. szeptember 14.

Fa fajtája: oszlopos juhar (Acer platanoides 'Columnare')

A tábla anyaga: édesvízi kemény süttöi mészkő.

A tábla felirata: „Pólya György / Budapest, 1887 – Palo Alto, (USA.) 1985 / világhírű matematikus / a problémamegoldás kutatásának úttörője”

Egy újabb facsemetével gyarapodott a balatonfüredi Nobel-díjasok ligete, a Tagore sétányon. Az emlékfát Pólya György előtt tisztelegve, a 2017 szeptemberében a Lóczy Lajos Gimnázium és Két Tanítási Nyelvű Idegenforgalmi Szakközépiskolában, a Pólya György Társaság szervezésében lezajlott háromnapos matematikai konferencia alkalmából Dr. Lovász László akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke nevében Dr. Benedek András, Magyar Tudományos Akadémia főmunkatársa és dr. Bóka István balatonfüredi polgármester ültette.

Emléktábla Balatonfüreden a Döry-villa (Hotel Astoria) falán.

Avatás ideje: 2017. szeptember 24.

A tábla anyaga: édesvízi kemény süttöi mészkő.

A tábla felirata: „Az épületet 1869-ben építtető / jobaházi / Döry Lajos Lőrinc Miklós / 1812 – 1878 / táblabíró / és az 1910-es évekig / birtoikos Döry család / emlékére állíttatta / a Balatonfüred Városért Közalapítvány / 2017”

A Sopron vármegyéből származó népes család tolnai ágának tagjai már 1830-as évek közepén is megfordultak a balatonfüredi gyógyhelyen. Az építtető már 1868-ban tevékeny részt vállalt a fürdő társadalmi életében. A villa a bencés rendtől – az 1860-as évek közepén – megvásárolt telken áll. A ma élő, nem egyenesági Döry-leszármazottak kezdeményezésére emléktábla került az egykori családi nyaraló épületére, melyet a romantikus reformkor rendezvény részeként avattak fel, ugyanakkor a megjelentek reformkori ételeket is kóstolhattak. Az emlékjelet Dóri Tibor, és dr. Bóka István, balatonfüredi polgármester leplezte le. A családot Dóri Jánosné, a Balatonfüred Városért Közalapítványt Molnár Judit, a kuratórium elnöke képviselte.

(Felvételek: szerző.)

KIEGÉSZÍTÉS A „BALATONFÜREDI ÉLETRAJZI LEXIKON”-HOZ

116-117. oldal:

Kiss Ernő József János honvéd altábornagy

születés (keresztelés): 1799. június 13. július 17.

forrás: Temesvár, r. k. keresztelési a.k. 1799

MÓD LÁSZLÓ

100 ÉVE SZÜLETETT A FEKETEKERÁMIA MESTERE. PARDY ISTVÁN EMLÉKEZETE

Szentes a Kárpát-medence jeles fazekasközpontjai közé tartozik, ahol az iparosok a helyben kitermelt nyersanyagból nem tűzálló termékeket, hanem fennálló edényeket, elsősorban kantákat és korsókat készítettek. A díszkerámia a településen tevékenykedő kézművesek repertoárjában abban az időszakban jelent meg, amikor az olcsó gyári portékák széleskörű elterjedése óriási konkurenciát eredményezett. Szentes elsősorban a redukciós eljárással égetett fekete színű edényeiről vált ismertté, de érdemes megjegyeznünk azt, hogy az iparosok mázas termékeket is készítettek.

Pardy István 1917. április 16-án született Börvelyen (ma Románia), ahol édesapja, Pardy Gábor állomásfőnökként tevékenykedett. Az első világháborút követően Debrecenben telepedtek le, mivel a családfő nem tette le a hűségesküt a román államnak. Elemi iskoláit itt végezte, 1930-ban azonban Szentesre költöztek, ahol a familiának rokonai éltek. Miután leérettségizett, jogi diplomát szerzett, majd visszatért Szentesre, ahol a városházán kapott munkát. Hamarosan besorozták katonának, szovjet hadifogságba került, ahonnan csak 1947-ben térhetett haza. A feketekerámia készítésének fortélyait 1947–48 telén a közjóléti szövet-

kezet által szervezett tanfolyamon sajátította el Dósa Sándortól, aki Berényi Bálint és Koncz Antal mellett az 1930-as és az 1940-es években a szentesi agyagművesség meghatározó alakjai közé tartozott. A képzésre összesen huszonhárman jelentkeztek, ám az első órák után Pardy Istvánon kívül fokozatosan minden résztvevő lemorzsolódott. Dósa Sándor halálát követően átvette mestere műhelyét és felszerelését a gipszmintákkal együtt, mivel az örökösök nem mutattak hajlandóságot a mesterség folytatására. Pardy István az 1950-es években mazzakként próbált az agyagművességből megélni, de számos nehézséggel kellett szembenéznie. Az 1960-as évek elejétől tanári pályára lépett, ami mellett a feketekerámia készítését sem adta fel.

1978-ban a Veszprém megyei kis településre, Aszófőre költözött, ahol munkásságának új szakasza kezdődött. Nem véletlenül esett a választás a Balaton-felvidékre, mivel Pardy István két lánya ekkor már itt élt. Sok ingatlant megtekintettek, de végül az aszófői ház mellett döntöttek, ahol nyugodtan gyakorolhatta mesterségét. Új lakóhelyén két kemencét épített, amelyek közül az egyik a pajtában, a másik viszont a boroskamrában kapott helyet. Aszófőn már hódmezővásárhelyi agyagból dolgozott, amit fia, Pardy Gábor szállított, ha az alapanyag elfogyott. Szentesről magával hozta a mesterétől, Dósa Sándortól örökölt gipszmintákat, de ezeket új lakóhelyén már nem használta. Nyaranta a lakásán önálló kiállításokat is szervezett. Aszófői házában egyik jellegzetessége a fafaragással díszített tornác, amiről az épületet már messziről fel lehetett ismerni. A kapun Pardy István tevékenységére utaló cégér mellett egy színes tábla 35 különböző nyelven a „*Tessék csengetni!*” feliratot tartalmazta. Kerámiáit főként lakóhelyén értékesítette, ahol sok külföldi vásárló is megfordult, akik rendszeresen visszatértek újabb és újabb termékek vétele céljából. Pécsi Krisztinára az aszófői műhelyben egy edényekkel megtöltött égetőkatlan kibontása olyan nagy hatást gyakorolt, hogy kitanulta

a fazekasmesterséget, amit napjainkban is gyakorol. Pardy István 1995. február végén Balatonfüreden a „Kávéházi esték” program keretében mutatta be a jelenlévőknek a feketekerámia készítésének fortélyait, miközben felidézte saját életútját is. Szépirodalmi próbálkozásai, esszéi, levelei és versei 1989-ben a Derűre derű című kötetben láttak napvilágot. 2000. október 29-én hunyt el Sümegen. Földi maradványait Balatonfüreden, a köztemetőben helyezték örök nyugalomra, ahol fából faragott síremlékén a következő felirat tanúskodik az agyagművességhez fűződő szoros kapcsolatáról: „Évekig birkóztam győztesen az agyaggal, ámde végül is csak letepert.”

Az 1970-es években fordult figyelme a népi kerámiák felé, amelyek közül a tányérok, a kancsókat, a kulacsokat és az aratókorsókat gyakran egyedi ábrákkal és kézi véséssel díszítette. Kiváló érzékkel ismerte fel azt, hogy a polgári ízlést tük-

röző termékek mellett érdemes visszanyúlnia egy más típusú fomakincs felé is, ami jobban megfelelt a korszak ízlésvilágának és elvárásainak. Nemcsak különböző méretű gyertyamártó edényeket készített, hanem miskakancsókkal is kísérletezett. Megihlették a régészeti korok kerámiái is, amelyeket egyedi módon próbált újragondolni. Amíg a tányérok virágmintákkal díszítette, addig a különböző alkalmakra készített plakettjein népi jelenetek is gyakran feltűnnek. Aszófői korszakában már különféle hatásokról árulkodó repertoár jellemezte munkásságát, amelyben jól megfér egymás mellett a miskakancsó, a szentesi vizeskanta, az antik mintázatot felvonultató váza vagy a régészeti leleteket utánzó edény. Tevékenységét állandó kísérletező kedv jellemezte, ami változatos formavilág kialakításában jutott kifejezésre. Nem másolta szolgai módon tanítómestere munkáit, hanem arra törekedett, hogy egyedi stílusvilágot alakítson ki és teremtsen.

„Pardy” FEKETE KERÁMIA
 ASZÓFŐ
 Balaton u. 20.
 8241

KERTÉSZ GÁSPÁRNÉ DR. FEKETE KATALIN

18 év a szívkorházban

Köszönöm a meghívást. Szeretettel köszöntöm a jelenlevőket. Nagyon sajnálom, hogy nem vehetek részt. Elnézést kérek, hogy hosszabb lesz a tizen-nyolc éves kórházi visszaemlékezés.

1960 életem sorsfordító éve volt, a Debreceni Egyetem szigorló évét Miskolcon, a Megyei Kórházban töltöttem. Mivel diákként élettani kutya-szív-kísérleteket végeztünk, a szívgyógyászat állt közel hozzám.

Megkaptuk az állaspályázati lehetőségeket, de azon balatonfüredi állás nem szerepelt. Írtam egy kérvényt dr. Debrőczy Tibor igazgatónak, aki az egészségügyi minisztériumon keresztül intézkedett, hogy beadhatom a jelentkezésemet.

Szeptemberben cum laude diplomával orvosá avattak, aznap volt az eljegyzésünk is Kertész Gáspár mérnökkel.

Október elején délután vonattal érkeztem egy csendes, patinás településre. A kórházzal szemben, abban az évben, a háború után újjáépített Horváth-ház a pécsi Uránkutató üdülője lett, ezt bérelte ősztől tavaszig a kórház, itt kaptam szobát. A főnövér közölte, hogy másnap fogad az igazgató elvtárs, és mivel itt vagyok az épületben, lássam el az ügyeletet. Este, egy magas vérnyomásos rosszullétet sikeresen kezeltem. Másnap megismerhettem a szigorú, de emberséges igazgatót és a többi kollégát. A kórházban én voltam az első, aki a Debreceni Egyetemről jött. Az „Urán” második emelete, nyolcvan beteggel lett az osztályom. Délután végre kimehettem a Balatonhoz, amit akkor láttam életemben először, csodálatos élmény volt, és ma is az. A nővérekkel sokat dolgoztunk. Az üdülőidény közeledtével át kellett költözni a főépületbe. Debrőczy igazgató megbízott a szívinfarktusos betegek ergometriás terheléses vizsgálatával. Ezek eredményéről már '62-től, az évente itt tartott Magyar Kardiológiai Társaság tudományos ülésén előadásokban számoltunk be. Közben transzfúziós tanfolyam végzése után, annak kórházi felelőse lettem. Mivel az orvosok, és vezető dolgozók a kórházban laktunk, az igazgató ajánlotta az egészségügyi minisztériumnak, hogy ha épített egy társasházat, kiköltözés után 100 betegágygal bővíthető a kórház. 1963-ban kész lett a Liliom utcai tanácsi bérház.

Már gyermekkorom óta, községi orvos édesapám mellett, fejlődött bennem az empátia a beteg emberek iránt. Hivatásomnak éreztem a gyógyítást.

Ezért tanultam alaposan és lelkiismeretesen, hogy minél kevesebb hibát vétsek a diagnózisban és a terápiában. Maximalista voltam, mindig a legjobbra, legtöbbször törekedtem a munkatársaim felé is. Ez sokaknak nem tetszett, de betegek eredményes gyógyulása, és ragaszkodása kárpótolt. Mivel kollégáim Budapest, Szeged, és Pécsről jöttek, jó kapcsolatok alakultak ki. Egyedüli debreceniként nem volt könnyű beilleszkedni. A korábban itt levők közül Barcza István főorvost említeném, aki 15 évig főnököm volt, Peuser Lóránt, Antalóczy Zoltán, Horváth Mihály, Bábiczy Tibor, Rozsnyai Klára, a Ludvig-házaspár, Endersz Frigyes, Hermann és Pekó Edit.

1963-ban a gazdasági igazgató a nyugdíjba menő műszaki főmérnök státuszát felajánlotta férjemnek, Kertész Gáspárnak, aki a Veszprém Megyei Tanácson dolgozott. Így közös munkahelyünk lett, de tudományos munkatársak is lettünk. Ekkor indult a kórház nagy rekonstrukciója. Nagyon kezdetleges állapotok voltak akkor. A főépület felében, és az „Ipolyban” kályhás fűtés volt még, központi széntüzelésű kazánházat kellett létrehozni. Ehhez fűtési rendszert kiépíteni. Erre rákapcsolták az „Uránt”, a Vasutas Üdülőt, majd az Annabella első emeletét.

'65 tavaszán a Veszprémi Kórház fertőző osztályára jártam, majd a Debreceni Egyetemen sikeres belszakorvosi vizsgát tettem, így alorvos lettem.

'66-ban a Budapesti Szívsebészetén altatóorvosi képzésen voltam, erre a nálunk akkor induló intenzív részlegen szívritmus-zavarok elektromos helyreállításához volt szükség. Ekkor az ország egyetlen szív-rehabilitációs intézete voltunk, az egész területről ide utalták a különböző szív-érrendszeri betegeket. Közöttük híres írók, mint Déry Tibor például, színészek: Kellér, Latinovits, képzőművészek, professzorok, vagy papok is voltak.

'69-ben adjunktus lettem. Az évenkénti két ciklusváltást jelentő bérlemények miatt állandóan változott a munkahelyem, a kórház minden osztályán: kettes épület, pavilon, és a bérlemények, mint az „Urán”, „Építők”, „Aranycsillag”. Több, ősztől tavaszig tartó nyolc hónapos ciklusa minden alkalommal új munkatársakat, és költözködést jelentett. A kórháznak ilyenkor ezer betegágya volt.

1970-ben az Orvostovábbképző Intézet kardiológiai betegek rehabilitációja tárgyú tanfolyamot

Füreden tartották, ennek a tanulmányi, illetve szervező titkára és előadója is voltam. Két év múlva vietnami orvosképzésben színtén.

A kórházunkban a veszprémi egészségügyi szakiskola ápolónőképző kihelyezett tagozata működött, ahol kórtant, majd csecsemő- és gyermekfejlődést tanítottam, munka mellett nővéreknek. A tudományos munka, mely egyre több munkatárssal folytatódott, a szív-, érbetegek rizikófaktorainak elemzése és értékelése volt. Adatfeldolgozáshoz férjem és nővér kollégái számítógépet készítettek. Cikkek az Orvosi Technikában jelentek meg. A Magyar Kardiológusok Társaságának és az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának tagsága mellett társadalmi munkám szakszervezetben, és városi Hazafias Népfront bizottságban volt.

1973-ban veszélyeztetett terhesség után megszületett várva-várt gyermekünk, Viktor. Akkor hat hónap után vissza kellett menni dolgozni. Két év múlva telket vettünk, és családi ház építkezésbe kezdtünk.

'75-ben már beosztott orvossal dolgoztam az „Aranycsillagban”, mikor bekövetkezett Debrőczy igazgató hirtelen halála.

'76-ban belgyógyászati osztályvezetői tanfolyam után Budapesten voltam, megszerveztem a

kardiológiai egészségnevelés intézeti programját. Gyógyítás mellett, amit alaposan és lelkesen végeztem, tudományos munkámat is folytattam, az MTA kutatási terv, Egészségügyi Minisztérium – WHO programja keretében. Az Egészségügyi Minisztérium nagyberuházásaként a park mentén új épületekkel bővítették a kórházat. A „C” és „D” épületeket átvállalta a Néphadsereg egészségügyi csoportfőnöksége. Honvéd szanatóriumként, százégyes rehabilitációs, és ezt kiegészítő részekkel szervezve. Férjemen keresztül érdeklődtek felőlem, majd többszörös tárgyalás után a kórháztól kikérésrel kerültem át osztályvezető főorvosnak, örnagyi rendfokozattal.

A '78-as év szintén sorsfordító volt számomra, de már nagyon fárasztott a vándorélet, 18 év alatt 24 különböző osztályon. Nehéz volt, főleg a visszatérő betegeink miatt is. Máskülönben csak átsétáltam a kórházzal összekötött szomszéd épületbe, a folyóirat-referálókra továbbra is átjártam, és a folyamatban levő tudományos munkákat is végeztem. A kórházi kollégákkal, és munkatársakkal azóta is tartom a barátságot és a jó kapcsolatokat.

Köszönöm figyelmüket.

Elhangzott Balatonfüreden, 2017. október 17-én, a 80 év feletti, volt szívkorhási dolgozók találkozáján.

A felvételeket Gazsi József készítette.

A SZŐLŐ ÉS A BORVÁROSOK VILÁGKONGRESSZUSA, RÓMA 1987

Balatonfüred egyik legjelentősebb elismerését, a „Balatonfüred a szőlő és bor nemzetközi városa” kitüntetést, a szőlő és a borvárosok világkongresszusán, Rómában kapta. Itt Földünk minden szőlőtermelő tája képviseltette magát. Ha számokban kívánom kifejezni e gondolatot, azt kell mondanom, hogy a Föld összes szőlőterülettel rendelkező 5 kontinens, több mint 10.000 települése közül e címet nemzetközi szinten 134 város, ezen belül Magyarországon 16, köztük Balatonfüred város kapta meg, 1987 októberében. A helyzet az elmúlt 30 évben nem változott a nemzetközi borvárosok számát illetően.

A szőlő több ezer év alatt az emberiség egyik nélkülözhetetlen növénye lett. A keresztény vallással való kapcsolata még erősítette a jelentőségét, egyes földrészekben évente 2-3 termést is biztosít. A szőlő és bor több célra is kiválóan hasznosítható. Ezért egyes országokban az egyik legjelentősebb kultúrnövényé vált. Természetesen nemcsak sikert, hanem gondot is jelent, mivel túltermelés is jelentkezett, az eladatlan készletek nőttek. Ezért 1924-ben létrehozták – nemzetközi szinten – a szőlőtermeléssel foglalkozó országok a Szőlészeti és Borászati Hivatal (OIV) Rómában, amelynek egyik alapító tagja volt Magyarország. (Ennek füredi vonatkozása is van, az itt élő Dicenty Dezső is közreműködött a szervezet létrehozásában.) E hivatal igyekezett a szőlőtermesztés jogi szabályozását kidolgozni a termelés hatékonysága, művelési mód, fajtaválaszték kérdéskörében.

1985 szeptemberében Mario FREGONI neves olasz szőlészt egyhangúlag megválasztották az OIV elnökévé, aki székfoglalójában ismertette elképzeléseit a szervezet hatékonyságának növeléséről. Hangsúlyozta a minőségi termelés fontosságát, a tradíciók, a borkultúra évezredek hagyományának ápolását, és ennek keretében vetette fel a Szőlő és a Bor Nemzetközi Éve megrendezésének gondolatát. Ezt az OIV vezetése teljes egészében elfogadta, és meghozta a szükséges intézkedéseket: „A bor igazsága” és „A szőlő megismerése” szellemében az 1987-es évet a szőlő és a bor nemzetközi évének nyilvánította.

Az ünnepélyes megnyitót 1987. január 17-én a Franciaországi Avignonban, zárását október 31-én Rómában szervezték meg. Ennek a nagy világméretű rendezvénysorozatnak az volt a célja, hogy ápolja a hagyományokat, a borkultúrát, amely közel egyidős az emberi civilizációval, és széles körben gya-

rapítsa ismereteinket a szőlőtermékek, de különösen a bor jobb megismerésével. Ezért az OIV támogat minden olyan kezdeményezést, amely a kitűzött célok elérését, megvalósítását kívánta szolgálni. Ezek a rendezvények lehetnek kongresszusok, szimpóziumok, tudományos tanácskozások stb.

A Szőlő és Bor Nemzetközi Városa kitüntető címet adományozzák – a határozat szerint – mindazon városoknak, ahol a rendezvényeket tartják, és amely városok ezen cím megadása érdekében az OIV-hez sikeres kérelmet nyújtanak be. Egy országban több város is elnyerheti a címet. A pályázatot a város vezetőjének, illetve polgármesterének kell kérni, és az előírt kérdésekre választ kell adni. A levelet az OIV központ párizsi címére kell küldeni.

Rómában dr. Ádám István tanácselnök, Balatonfüred a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa díszoklevelével az átvételt követő percekben (1987)

A OIV felhívása, amelyben az 1987-es évet a Szőlő és a Bor Nemzetközi Évnek hirdette meg, nem érte váratlanul az Idegenforgalmi és Propaganda Vállalatot (IPV) és a Balatonvin-Csopak Borrendet sem, fel voltunk készülve arra, hogy a legjobb igyekezetünkkel és tudásunkkal megfeleljünk a feladatok, a pályázatok elkészítésének. Az IPV országosan segítette a felhívásban történő közreműködést. Balatonfüred város a pályázatához szükséges rendezvények biztosítását is segítette, ennek keretében a Párizsban székelő Bachusi Borrendek Nemzetközi Szövetségének 24. kongresszusát Balatonfüreden szerveztük meg 1987 májusában, amely a korábban jelzett előnyökkel együtt mindenképpen elsőbbséget jelentett a feltételek teljesítésének értékelésénél. Számtalan programot szerveztünk, melyekre terjedelmi okok miatt nem tudok kitérni. A Pá-

rizsba küldendő pályázat összeállításánál dr. Ádám István tanácselnöknek a borrend nevében minden segítséget megadtunk, az aszófői székhelyű Borászati Egyesülés igazgatója, Varga Zoltán a pályázat szakmai háttérét dolgozta ki. A pályázat sikeres lett, melynek eredményeként dr. Ádám István tanácselnök átvehette a Balatonfüred a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa kitüntetését jelentő díszoklevelet.

Balatonfüred a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa
díszoklevele (1987)

BALATONFÜRED A SZŐLŐ ÉS BOR NEMZETKÖZI VÁROSA

A szőlészet-borászat Magyarország területén már 2000 évvel ezelőtt ismert volt, a Római Birodalom korából, melynek több régészeti lelőhelyen is van bizonyítéka. A honfoglalást követően, már 1000 évvel ezelőtti időszaktól írásos dokumentációval is bizonyíthatjuk a szőlőtermesztés jelenlétét, különösen borvidékünkön, ahol a legrégebbiek az írásos dokumentumok: Tihanyi alapító levél (1055), Paloznak, Guden oklevél (1079).

Városunk különösen megfelel a szőlőtermesztés feltételeinek. A Balaton és az északi parthoz kapcsolódó víztükör felé nyíló délkeleti fekvésű hegyoldalakon általában kitűnő szerkezetű, jó termőképességű a talaj, a szőlőtermesztés igényeit sikeresen kielégítő adottságokkal együtt.

E természeti adottság kedvező gazdasági lehetőségekkel párosult, mivel Balatonfürednek Veszprémhez, mint a királynék városához, és Budapesthez is kedvezőbb a fekvése, mint a Balaton part nagyobb részét képező délnyugati vidék. Így alakult ki a Balatonfüred-Csopaki Borvidék, melynek központja Balatonfüred lett. Természetesen Csopak sem maradt el a kitűnő adottságoktól, mint ahogy a történelmi múlt ezt bizonyítja. A természeti és közgaz-

dasági adottságokhoz szükséges volt a pályázatban résztvevő városoknak a helyhez és szőlőhöz kapcsolódó rendezvénysorozatokat szervezni. Magyarországon ezt a feladatot az IPV Teszár József vezérigazgató vezetésével vállalta, amely kapcsolódott a felhívás előtt végzett munkájukhoz. Ennek része lett a Borlovagrend Mozgalom megteremtése Magyarországon. Javaslat alapján 1984. március 4-én létrehoztuk a Balatonvin-Csopak Borrendet. A Dunántúlon elsőként, országosan harmadikként kapcsolódunk be ezzel a lépéssel a párizsi székhelyű Bachusi Borrendek Nemzetközi Szövetsége tevékenységéhez. Ez lehetővé tette, hogy a borvidékünk borainak minőségére felhívjuk a figyelmet a hazai és nemzetközi kereskedelemben is. És ezzel sikerült kikerülni a boraink reklámozásának tilalmát, tekintettel arra, hogy a szocializmusban a szeszes italok reklámozása tilos volt.

A római kongresszusra a küldöttséget dr. Bíró Péter, az IPV vezérigazgatóhelyettese vezette, aki megfelelő szakmai felkészültséggel és német-francia-angol nyelvtudással tudta tartani a kapcsolatot a kongresszus vezetőivel, ugyanakkor képviselte a magyar városok érdekeit is. Balatonfüred város képviselőjében dr. Ádám István tanácselnök, a Balatonvin-Csopak Borrend képviselőjében Gubicza Ferenc, a borrend elnök-nagymestere vett részt.

Rómában a Szent Péter téren
II. János Pál a kongresszus küldöttei között (1987)

A közel egyhetes programon két napot töltöttünk előadásokon és konzultációkon. Egy további nap Róma környéki borászatok és szőlőültetvények megtekintésével telt. Ezek kiváló kordonos ültetvények voltak, ismert és kevésbé ismert fajtákkal. Egy napon Róma történelmi emlékeivel ismerkedtünk, ekkor részt vettünk II. János Pál pápa Szent Péter téren történő köszöntésén is. A pápa külön is köszöntötte a kongresszus borlovagrendi küldötteit, és köz-

vetlenül mellettünk haladt el, áldását adva a díszruhába öltözött borlovagoknak. Részt vettünk továbbá a borrendek bemutatkozásán, a díszoklevelek átadásán stb., mindez nagy élmény volt számunkra.

Balatonfüred közössége büszkén viseli a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa elismerést a Balatonvin Borlovagrenddel együtt. A város vezetése több intézkedést hozott e cím követelményének megfelelően: elkészítette a borváros kerámiából készült címerét, amelyet a Polgármesteri Hivatal épületének előterében helyeztek el. Levelezésben, levélpapíron feltüntették a borváros címerét. Megemlékezések történtek a borváros kitüntetésére vonatkozóan több ízben is.

Dr. Bóka István polgármester felavatja az 1820-ban készült szőlőprést a város bejáratánál lévő körforgalomban (2003)

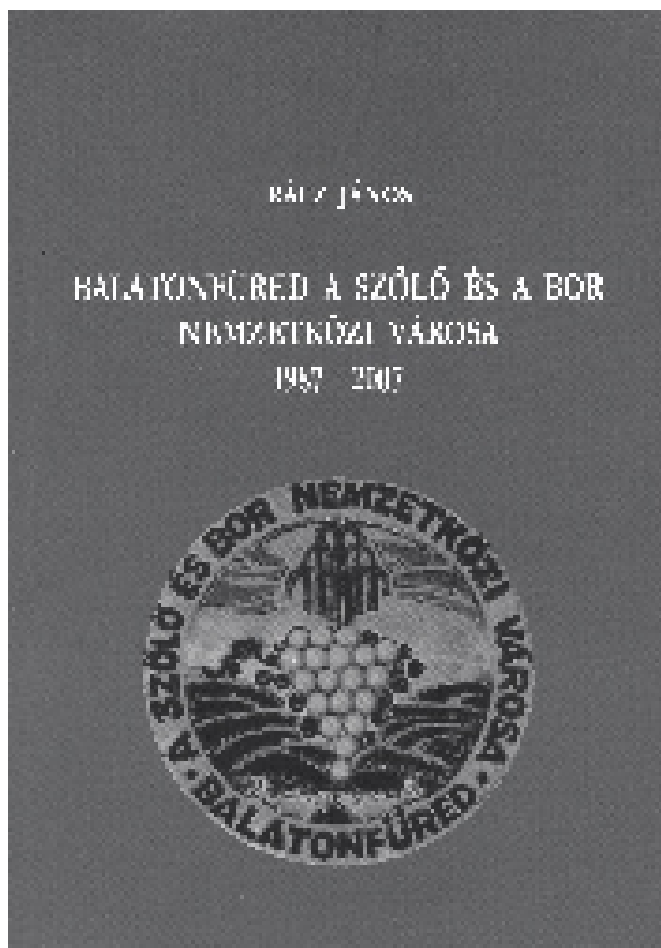
A Balatonfüred a Szőlő és Bor Nemzetközi Városa cím megszerzésének huszadik évfordulóján a Balatonvin Borlovagrend Balatonfüred várossal együtt, a magyarországi borrendek országos szövetségével egyetértésben, 2007. szeptember 15-én a Szüreti Fesztivál keretében meghívta hazánk borrendjeit is. Egy egész napos program keretében többek között bemutatásra került dr. Rácz Jánosnak a „Balatonfüred a Szőlő és a Bor Nemzetközi Városa 1987–2007” című könyve, melyet a Balatonfüred Városért Közalapítvány adott ki. dr. Bóka István polgármester és dr. Terts András, az MBOSZ elnöke, a rendezvényen köszöntötte a megjelent 40 borrend képviselőit és a többi vendéget. Előadást tartott dr. Czeizel Endre egyetemi tanár „Bor és az egész-

ség” címmel a mintegy 120 fő borrendi tagnak, és a megjelent vendégeknek.

2017 októberében a borvárosi cím három évtizedes évfordulóján, a Szüreti Fesztivál keretében a felvonuló résztvevőket üdvözölte, és megemlékezést tartott a Polgármesteri Hivatal előtt dr. Bóka István polgármester. Gubicza Ferenc a borlovagrendek képviselőinek tartott előadást, személyes élményeket is közreadva, a délelőtti program keretében.

Balatonfüred, 2017. november 14.

Gubicza Ferenc
a Balatonvin Borlovagrend
alapító elnök-nagymestere

Rácz János könyve első borítójának fényképe

Forrás:

Balatonfüred a Szőlő és a Bor Nemzetközi Városa 1987–2007. Rácz János szerző (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványa 32.)

Balatonvin Borlovagrend a Balatonfüred-Csupaki borvidéken 1984–2009. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványa 44.)

Gubicza Ferenc saját feljegyzései

Tihany: kikötő és a Piski sétány, háttérben az apátsággal
Fotó: Herbály István (Fortepan)

Tihanyi életképek
(Forrás: Fortepan)